

Посібник

БАЗА ДЛЯ ЗМІН: ПРАВА ДИТИНИ

Досвід розробки та проведення
базового курсу для фахівців
громадського сектору

center for civil
liberties
центр громадянських
свобод

**Funded by
the European Union**

Це видання фінансується Європейським Союзом у межах реалізації субгранту, наданого Центром громадянських свобод. Його зміст є відповідальністю ХОФ "Громадська Альтернатива" і не обов'язково відображає погляди Центру громадянських свобод та Європейського Союзу.

Посібник «База для змін: права дитини». Досвід розробки та проведення базового курсу для фахівців громадського сектору

Упорядники: Марія Ясеновська, Катерина Дайнеко, Олена Зіненко. Харків, 2026.

Як допомогти новим фахівцям швидко й системно увійти у сферу захисту прав дитини? Якими мають бути зміст, структура та методологія базового навчального курсу? Які теми є справді необхідними на старті професійного шляху, а які варто залишити для поглибленого навчання?

Цей посібник узагальнює досвід розробки та проведення пілотного курсу **«База для змін: права дитини»**, створеного для працівниць і працівників громадських організацій, які працюють або планують працювати у сфері захисту прав дитини.

У виданні представлено логіку побудови навчальної програми, методичні підходи, короткий опис модулів, результати пілотного впровадження, а також практичні рекомендації для організацій, які планують розробляти власні освітні програми з прав дитини.

Посібник буде корисним громадським організаціям, тренеркам і тренерам, викладачам, фахівцям соціальної сфери та всім, хто працює над розвитком професійних компетентностей у сфері прав дитини.

Підготовка посібника фінансується Європейським Союзом у межах реалізації субгранту, наданого Центром громадянських свобод. Його зміст є відповідальністю ХОФ "Громадська Альтернатива" і не обов'язково відображає погляди Центру громадянських свобод та Європейського Союзу.

«На цьому курсі я насолоджувалася атмосферою поваги до дитини, визнанням її гідності та відчуттям спільної цінності безумовного захисту прав кожної дитини та відповідальності кожного дорослого.»

З оціночних анкет учасників курсу

Подяки

Цей курс став можливим завдяки співпраці організацій, експерток і експертів, яких об'єднує спільне прагнення до утвердження прав дитини в Україні.

Ми щиро вдячні всім тренеркам і тренерам, які долучилися до розробки навчальної програми, підготовки матеріалів та проведення модулів. Саме поєднання різних професійних підходів і практичного досвіду зробило курс міждисциплінарним та максимально наближеним до потреб громадського сектору.

Особлива подяка партнерським організаціям:

- Громадській спілці **«Українська мережа за права дитини»**;
- Міжнародній благодійній організації **«СОС Дитячі Містечка Україна»**;
- Всеукраїнському громадському центру **«Волонтер»**;
- Міжнародній благодійній організації **«Партнерство "Кожній дитині"»**;
- Благодійному фонду **«Голоси дітей»**.

Ми також вдячні всім учасницям і учасникам курсу. Їхня активність, професійні дискусії, готовність ділитися власним досвідом та чесний зворотний зв'язок допомогли не лише провести навчання, а й осмислити його результати та підготувати цей посібник.

Курс було реалізовано Харківською обласною фундацією **«Громадська Альтернатива»** за підтримки **Центру громадянських свобод** у межах субгранту, що фінансувався **Європейським Союзом**.

Окрема подяка експерткам курсу:

- Анні Дерев'янку
- Аллі Міщенко
- Альоні Андруховіч
- Василю Дибайло
- Дарі Кас'яновій
- Ірині Щербініній
- Катерині Дайнеко
- Марії Ясеновській
- Олександрі Грицевич
- Олені Розвадовській
- Тамарі Бугаєць
- Тетяні Журавель

Зміст

Подяки	1
Зміст	2
Передмова	3
Чому виникла потреба у курсі	5
Контекст.....	5
Якою була ідея курсу	5
Для кого створювався курс	7
Хто став учасниками курсу	7
Які навчальні потреби мали учасники.....	7
Як був побудований курс	9
Методологічні підходи курсу.....	9
Побудова навчального процесу	10
Як зворотний зв'язок впливав на курс.....	11
Навчальна програма курсу	11
Що показав пілот	17
Участь у курсі	17
Що виявилось найціннішим для учасників.....	17
Які зміни відзначали учасники.....	18
Що можна вдосконалити.....	18
Висновки.....	20
Рекомендації щодо розробки базових навчальних курсів із прав дитини	21
На завершення	23
Додатки	24
Навчальна програма.....	24
Експертки курсу.....	26
Опис сесії • Модуль 1.....	28
Опис сесії • Модуль 2 • Частина 1	30
Опис сесії • Модуль 2 • Частина 2	34
Опис сесії • Модуль 3.....	37
Опис сесії • Модуль 4.....	41
Опис сесії • Модуль 5.....	44
Опис сесії • Модуль 6.....	46
Опис сесії • Модуль 7.....	50
Опис сесії • Модуль 8.....	53

Передмова

Сфера захисту прав дитини в Україні продовжує активно розвиватися. До неї приходять нові фахівчині та фахівці: проєктні менеджерки та менеджери, юристки та юристи, програмні координаторки та координатори, аналітики, психологи, спеціалісти із соціальної роботи та адвокації. Більшість із них має високий рівень мотивації та професійний досвід у своїх галузях, однак не завжди отримувала системну підготовку саме з прав дитини.

Саме тому виникла ідея створити спільний базовий курс, який допоміг би сформувати єдине розуміння міжнародних стандартів, принципів і підходів, що лежать в основі сучасної системи захисту прав дитини. Важливо було не лише передати знання, а й створити простір для професійного діалогу між організаціями, які щодня працюють із різними аспектами реалізації прав дитини.

Онлайн-курс **«База для змін: права дитини / Base for Change: Child Rights»** був реалізований Харківською обласною фундацією «Громадська Альтернатива» у партнерстві з Громадською Спілкою «Українська мережа за права дитини», Міжнародною Благодійною Організацією «СОС Дитячі Містечка», Всеукраїнським Громадським Центром «Волонтер», Міжнародною Благодійною Організацією «Партнерство "Кожній дитині"» та Благодійним Фондом «Голоси дітей». До розробки та проведення навчання долучилися експертки й експерти цих організацій, які забезпечили міждисциплінарний погляд на права дитини та представили практичний досвід роботи у своїх сферах.

Курс відбувся за фінансової підтримки Європейського Союзу у межах реалізації субгранту, наданого Центром громадянських свобод. Його зміст є відповідальністю ХОФ "Громадська Альтернатива" і не обов'язково відображає погляди Центру громадянських свобод та Європейського Союзу.

Курс тривав чотири місяці та вісім модулів і поєднував теми, що формують основу професійної діяльності у сфері прав дитини: філософія та міжнародні стандарти, принципи Конвенції ООН про права дитини, участь дітей, недискримінацію, найкращі інтереси дитини, захист від насильства, child safeguarding, деінституалізацію, адвокацію та інші актуальні питання. Програма будувалася з урахуванням попереднього опитування учасників, а після кожного модуля збиралися відгуки, що дозволяло адаптувати навчання до їхніх потреб.

Цей посібник не є підручником із прав дитини і не містить повного викладу навчального матеріалу. Його мета - задокументувати досвід створення та проведення пілотного курсу, описати його структуру, методичні підходи, результати оцінювання та уроки, отримані під час реалізації.

Посібник складається з двох взаємопов'язаних частин.

У **основній частині** описано передумови створення курсу, характеристику його цільової аудиторії, принципи побудови навчальної програми, методологічні підходи, результати пілотного навчання та рекомендації щодо впровадження аналогічних курсів. Матеріал базується не лише на програмі курсу, а й на аналізі вхідного та підсумкового

анкетування учасниць і учасників, зворотного зв'язку після кожного модуля та рефлексії тренерської команди.

У **додатках** подано детальні описи навчальних модулів із зазначенням навчальних цілей, основних тем, використаних методів роботи та практичних рекомендацій. Ці матеріали можуть слугувати орієнтиром для адаптації курсу або розроблення власних освітніх програм у сфері прав дитини.

Цей посібник можна читати послідовно або використовувати окремі розділи залежно від потреб. Організації, які планують створювати власний базовий курс, можуть зосередитися на розділах про методологію, структуру програми, результати пілоту та рекомендації. Додатки містять практичні матеріали, які можуть бути використані як основа для адаптації або розроблення власної навчальної програми.

Посібник буде корисним громадським організаціям, державним установам, освітнім інституціям, тренеркам і тренерам, а також усім, хто планує створювати або вдосконалювати навчальні програми з прав дитини.

Чому виникла потреба у курсі

Контекст

Захист прав дитини в Україні є однією з найбільш динамічних сфер правозахисної та соціальної роботи. Повномасштабна війна суттєво збільшила кількість викликів, пов'язаних із забезпеченням прав дітей, а також потребу у фахівчинях і фахівцях, які працюють у громадських організаціях, міжнародних програмах, благодійних фондах та державних установах. Одночасно сектор активно оновлюється: до нього приходять нові працівники й працівниці з різним професійним досвідом: управління проєктами, юриспруденції, соціальної роботи, психології, освіти, гуманітарного реагування чи комунікацій.

Попри високий рівень професійної підготовки у своїх галузях, багато нових співробітниць і співробітників не мають системного уявлення про права дитини як окрему сферу прав людини. На практиці це означає, що фахівці починають працювати з темою, одночасно опановуючи міжнародні стандарти, українське законодавство, принципи участі дітей, підходи до оцінки найкращих інтересів дитини, питання недискримінації, child safeguarding та інші фундаментальні компоненти сучасної системи захисту прав дитини.

Професійне навчання у цій сфері переважно відбувається безпосередньо під час роботи. Кожна організація самостійно знайомить нових працівників із власними підходами та практиками, однак можливості для системного навчання є обмеженими. Існує чимало окремих тренінгів або тематичних заходів, проте вони, як правило, присвячені окремим аспектам захисту прав дитини і не формують цілісного бачення системи.

Понад рік до початку реалізації проєкту провідні організації, які працюють у сфері прав дитини, вже обговорювали необхідність створення спільного базового курсу. Було проведено попереднє опитування потреб, визначено орієнтовний перелік тем та окреслено концепцію навчальної програми. Хоча тоді реалізувати цю ідею не вдалося, сам запит не зник. Навпаки, зі збільшенням кількості нових працівників і нових викликів він став ще більш актуальним. Саме тому Харківська обласна фундація «Громадська Альтернатива» разом із партнерськими організаціями повернулася до цієї ідеї та розробила пілотний курс «База для змін: права дитини».

Особливістю цього курсу стало те, що він створювався не однією організацією, а спільними зусиллями експерток і експертів кількох провідних організацій сектору. Такий підхід дозволив об'єднати різний професійний досвід, забезпечити багатогранний погляд на права дитини та сформувати спільну базову рамку знань для працівників партнерських організацій.

Якою була ідея курсу

Від самого початку команда не ставила за мету створити академічний курс, який охоплював би всі аспекти прав дитини або детально пояснював усе законодавство.

Натомість ми прагнули розробити навчальну програму, яка могла б стати **спільною точкою входу** у сферу прав дитини для тих, хто лише розпочинає працювати в громадському секторі або переходить до цієї тематики з інших професійних напрямів.

Основною ідеєю було сформувати спільне розуміння фундаментальних принципів, на яких ґрунтується сучасна система захисту прав дитини. Ми прагнули, щоб після завершення курсу учасниці й учасники розуміли не лише окремі положення Конвенції ООН про права дитини чи національного законодавства, а й логіку, що поєднує міжнародні стандарти, державну політику та повсякденну практику громадських організацій.

Не менш важливим було показати, що права дитини - це міждисциплінарна сфера. Саме тому до проведення курсу були залучені експертки й експерти з різних організацій та професійних напрямів: правозахисниці, юристки, фахівчині із соціальної політики, психології, адвокації, розвитку соціальних послуг, child safeguarding і гуманітарного реагування. Такий підхід дозволив учасникам побачити, як спільні принципи реалізуються у різних напрямках практичної роботи.

Ще одним важливим завданням було створення професійної спільноти. Курс задумувався не лише як серія навчальних зустрічей, а й як простір для знайомства, обміну досвідом, обговорення практичних викликів та пошуку спільних підходів до їх вирішення. Тому навчальна програма поєднувала експертні презентації, аналіз практичних кейсів, дискусії та постійну рефлексію учасників.

Таким чином, курс став не лише освітньою програмою, а й першою спробою сформувати спільну професійну основу для нових працівниць і працівників організацій, які працюють у сфері прав дитини.

Для кого створювався курс

Хто став учасниками курсу

Пілотний курс був розроблений насамперед для співробітниць і співробітників громадських організацій, які працюють у сфері захисту прав дитини або лише починають працювати з цією тематикою. Учасники представляли п'ять партнерських організацій, що працюють у різних напрямках захисту прав дитини, розвитку соціальних послуг, адвокації, психологічної підтримки та гуманітарного реагування.

Загалом для участі у пілотному курсі зареєструвалися і взяли участь **30 учасниць і учасників, 25 з них отримали сертифікати**. А саме:

- Українська мережа за права дитини - **8 учасників**;
- ГО «ВГЦ "Волонтер"» - 7;
- БФ «Голоси дітей» - 6;
- МБО «Партнерство "Кожній дитині"» - 6;
- СОС Дитячі Містечка - 3.

Майже половина учасниць працювала у сфері прав дитини **від одного до трьох років (14 осіб)**. Ще **10 учасниць** мали понад три роки професійного досвіду. Водночас до курсу долучилися й нові працівники сектору: четверо працювали від шести до дванадцяти місяців, а двоє - менше ніж півроку.

Не менш показовими були відповіді щодо попереднього навчання у сфері прав людини та прав дитини.

Більшість учасників уже брала участь у короткострокових тренінгах або тематичних навчаннях (**13 осіб**), однак майже третина (**10 осіб**) взагалі не мала попередньої спеціалізованої підготовки. Лише окремі учасники мали юридичну освіту або проходили системне навчання у сфері прав людини.

Учасники представляли широкий спектр професійних ролей. Серед них були проєктні менеджерки та менеджери, програмні координаторки, юристки, психологині, експертки із соціальної політики, фахівчині з адвокації, консультантки та керівниці окремих напрямів діяльності. Такий склад групи забезпечив міждисциплінарний характер навчання та дозволив розглядати питання прав дитини з різних професійних перспектив.

Такий склад групи відповідав початковій концепції курсу. Він мав бути достатньо базовим для нових працівників, але водночас створювати можливості для професійного обміну між людьми з різним практичним досвідом.

Які навчальні потреби мали учасники

Розробка програми курсу починалася з аналізу навчальних потреб майбутніх учасників. Реєстраційна анкета містила запитання як про теми, які вони вважають найбільш важливими, так і про очікування від навчання.

Найбільший інтерес викликали теми, що безпосередньо пов'язані із практичним застосуванням прав дитини у професійній діяльності.

Найчастіше учасники обирали:

- **найкращі інтереси дитини;**
- **захист прав дитини, яка перебуває в конфлікті або контакті із законом;**
- **права дитини у контексті європейської інтеграції;**
- **аналіз практичних кейсів і типових професійних помилок;**
- **міжнародні стандарти та Конвенцію ООН про права дитини.**

Водночас значна кількість учасників зазначила важливість тем участі дітей, деінституалізації, свободи від насильства, недискримінації, адвокації та місцевої демократії. Це підтвердило, що майбутній курс має поєднувати фундаментальні принципи прав дитини із практичними аспектами їх застосування.

Не менш важливими виявилися відповіді про очікування від навчання. Попри різний професійний досвід, відповіді учасників були напрощуд схожими.

Найчастіше вони очікували:

- сформувати цілісне розуміння міжнародних стандартів у сфері прав дитини;
- отримати практичні інструменти для щоденної роботи;
- зміцнити впевненість у прийнятті професійних рішень;
- систематизувати вже наявні знання;
- обмінятися досвідом із колегами з інших організацій.

Цікаво, що учасники значно частіше говорили не про потребу отримати нову інформацію, а про бажання **краще зрозуміти, як застосовувати вже існуючі стандарти на практиці**. Саме тому під час розробки курсу було прийнято рішення поєднати огляд міжнародних стандартів із аналізом практичних кейсів, дискусіями та прикладами з досвіду партнерських організацій.

Як був побудований курс

Методологічні підходи курсу

При розробці курсу команда свідомо відмовилася від моделі, у якій навчання зводиться до серії лекцій. Права дитини є практичною сферою діяльності, тому знання набувають цінності лише тоді, коли їх можна застосувати під час ухвалення професійних рішень, взаємодії з дітьми та їхніми сім'ями, розроблення проєктів або здійснення адвокації.

Саме тому методологія курсу поєднувала кілька взаємодоповнювальних підходів.

Освіта з прав людини

Курс ґрунтувався на підходах освіти з прав людини, відповідно до яких навчання передбачає не лише передачу знань про права людини, а й формування цінностей, розвиток критичного мислення та здатності застосовувати правозахисні принципи у професійній діяльності. У центрі уваги перебували не окремі норми законодавства, а права дитини як система принципів, що визначає прийняття рішень у різних сферах.

Навчання дорослих

Програма враховувала, що всі учасники вже мали професійний досвід. Тому навчання будувалося на обміні практиками, взаємному навчанні та осмисленні власного досвіду, а не на односторонньому викладі матеріалу. Практичні приклади учасників часто стали основою для дискусій і спільного аналізу.

Практична спрямованість

Кожен модуль містив приклади із реальної професійної діяльності організацій-партнерів. Аналізувались типові ситуації, складні рішення та практичні виклики, з якими стикаються працівники громадського сектору. Це дозволило одразу співвідносити міжнародні стандарти із повсякденною практикою.

Інтерактивне навчання

Важливе місце у курсі займали обговорення, відповіді на запитання, аналіз кейсів, спільний пошук рішень та рефлексія. Такий формат дозволив не лише підтримувати залученість учасників, а й враховувати різноманітність їхнього професійного досвіду.

Міжорганізаційне навчання

Однією з особливостей курсу стало залучення експерток і експертів різних партнерських організацій. Кожна з них представляла власний досвід роботи, демонструючи різні підходи до реалізації прав дитини у практиці. Завдяки цьому учасники отримали можливість побачити, як однакові принципи застосовуються у різних сферах - від адвокації та розвитку соціальних послуг до психологічної підтримки дітей та гуманітарного реагування.

Постійна рефлексія та вдосконалення

Команда курсу розглядала навчання як процес, що постійно розвивається. Саме тому після кожного модуля збиралися відгуки учасників, аналізувались їхні пропозиції та обговорювалися спостереження тренерської команди. Це дозволяло коригувати окремі акценти наступних занять і водночас накопичувати матеріал для вдосконалення майбутніх програм.

Побудова навчального процесу

Команда прагнула створити навчальний процес, який був би достатньо інтенсивним для формування системного розуміння прав дитини, та й, водночас, реалістичним для працівниць і працівників громадських організацій, які поєднували навчання з повсякденною професійною діяльністю.

Тому було обрано формат **восьми онлайн-модулів**, що проводилися **кожної другої середи** на платформі Zoom. Заняття проходили у першій половині дня **з 10:00 до 13:00**, що дозволяло учасникам заздалегідь планувати свій робочий графік і залишало час для виконання поточних професійних завдань після завершення навчання. Регулярність проведення занять в один і той самий день тижня та в однаковий час створювала передбачуваний ритм навчання і сприяла стабільній участі протягом усього курсу.

Кожен навчальний модуль тривав три години та поєднував кілька взаємопов'язаних елементів. Зазвичай заняття розпочиналося з короткого організаційного вступу, енерджайзера або інтерактивної вправи, що допомагала учасникам переключитися на навчання, пригадати матеріал попередніх зустрічей та налаштуватися на роботу. Далі слідував основний змістовий блок, у якому короткі теоретичні пояснення поєднувалися з прикладами із практики, аналізом реальних ситуацій та обговоренням досвіду учасників.

Залежно від теми використовувалися різні інтерактивні методи: робота в малих групах, аналіз кейсів, дискусії, спільний пошук рішень, вправи, питання-відповіді та колективна рефлексія. Такий формат дозволив засвоювати нові знання та співвідносити їх із професійною діяльністю учасників та досвідом різних організацій.

Після кожного модуля учасники отримували презентаційні матеріали та, за потреби, додаткові документи для самостійного опрацювання. Для окремих тем також пропонувалися невеликі домашні завдання або матеріали для ознайомлення перед наступною зустріччю. Така підготовка допомагала зробити наступні дискусії більш змістовними та забезпечувала спільну базу знань для всієї групи.

Важливою складовою навчального процесу стало його безперервне оцінювання. Перед початком курсу було проведено вхідне анкетування, що дозволило уточнити професійний досвід учасників, їхні очікування та навчальні потреби. Після кожного модуля учасники заповнювали коротку форму зворотного зв'язку, оцінюючи зміст заняття, роботу тренерок, практичну корисність матеріалу та висловлюючи побажання щодо наступних зустрічей. Після завершення курсу було проведено підсумкове

оцінювання, яке дало можливість проаналізувати досягнення навчальних цілей, зміни у сприйнятті учасниками прав дитини та визначити напрями подальшого вдосконалення програми.

Окрема увага приділялася і послідовності тем. Навчальна програма була побудована за принципом **«від фундаментальних засад - до практичного застосування»**. Перші модулі формували спільне розуміння прав дитини, міжнародних стандартів та системи Конвенції ООН про права дитини. Далі учасники послідовно опановували чотири загальні принципи Конвенції та вчилися застосовувати їх до практичних ситуацій. Завершальні модулі були присвячені спеціалізованим питанням, з якими фахівці громадських організацій найчастіше стикаються у своїй роботі: захисту дітей від насильства, реформі кращого догляду та деінституціалізації, child safeguarding, адвокації прав дитини, а фінальна зустріч була побудована навколо комплексного аналізу практичних кейсів. Ця логіка дозволила учасникам поступово сформуванати цілісне розуміння системи прав дитини, у якому кожен наступний модуль спирався на знання та навички, отримані під час попередніх занять.

Як зворотний зв'язок впливав на курс

Однією з особливостей пілотного курсу стало використання коротких форм оцінювання після кожного навчального модуля. Їхньою метою було зрозуміти, які теми потребують додаткового пояснення, які методи роботи є найбільш ефективними та які очікування виникають у групи в процесі навчання.

Аналіз відповідей показав, що вже після перших модулів учасники високо оцінили поєднання теоретичних блоків із практичними вправами та груповими дискусіями. Водночас вони висловлювали побажання отримувати презентації, додаткові матеріали для самостійного опрацювання, більше практичних прикладів та часу для аналізу кейсів.

У наступних модулях дедалі частіше з'являлися запити не на додаткову теорію, а на поглиблене обговорення окремих тем і складних професійних ситуацій. Це свідчило про те, що учасники поступово переходили від засвоєння базових знань до їх практичного застосування.

Показово, що більшість рекомендацій після окремих модулів стосувалася не зміни змісту курсу, а бажання глибше опрацювати вже запропоновані теми, приділити більше часу дискусіям та розглянути додаткові практичні кейси. Це підтвердило, що саме інтерактивні форми навчання стали найбільш цінною складовою курсу.

Команда регулярно аналізувала отриманий зворотний зв'язок і, за можливості, враховувала його під час підготовки наступних занять. Таким чином оцінювання стало не лише інструментом підбиття підсумків, а й механізмом постійного вдосконалення навчального процесу.

Навчальна програма курсу

Нижче наведено короткий опис кожного навчального модуля. Детальні плани занять, перелік вправ, використані матеріали та рекомендації для тренерів подано у додатках до посібника.

Модуль 1. Вступ до прав дитини: від базових потреб до прав дитини

Мета модуля

Сформувати спільне розуміння прав дитини як частини системи прав людини та пояснити взаємозв'язок між потребами дитини, її правами та обов'язками держави.

Ключові теми

- права дитини як права людини;
- базові потреби дитини та права дитини;
- носії прав і носії обов'язків;
- відповідальність держави;
- чотири загальні принципи Конвенції ООН про права дитини.

Методи роботи

Інтерактивна вправа, мінілекція, дискусія, спільний аналіз практичних ситуацій.

Практичний результат

Учасники сформували спільну базову рамку розуміння прав дитини, яка стала основою для всіх наступних модулів.

Модуль 2. Міжнародна система захисту прав дитини та європейська інтеграція

Мета модуля

Познайомити учасників із системою Конвенції ООН про права дитини, механізмами міжнародного моніторингу та європейськими рамками захисту прав дитини в контексті європейської інтеграції України.

Ключові теми

- система Конвенції ООН про права дитини;
- обов'язки держави;
- механізми міжнародного моніторингу;
- *acquis* ЄС;
- Стратегія ЄС з прав дитини;
- права дитини у процесі європейської інтеграції.

Методи роботи

Мінілекції, аналіз міжнародних документів, практичні кейси, групова робота.

Практичний результат

Учасники навчилися орієнтуватися у міжнародних та європейських стандартах і використовувати їх у своїй професійній діяльності.

Модуль 3. Від об'єкта порятунку до суб'єкта права

Мета модуля

Поглибити розуміння двох загальних принципів Конвенції, права дитини на життя, виживання і розвиток та права бути почутою, і показати їх значення для практичної роботи.

Ключові теми

- право на життя, виживання і розвиток;
- участь дитини;
- суб'єктність дитини;
- модель участі дітей;
- застосування принципів у контексті війни.

Методи роботи

Мінілекція, аналіз практичних ситуацій, групові дискусії, розбір кейсів.

Практичний результат

Учасники почали розглядати дитину як активного носія прав і учасника прийняття рішень.

Модуль 4. Найкращі інтереси дитини та недискримінація

Мета модуля

Сформувати практичні навички застосування двох загальних принципів Конвенції, найкращих інтересів дитини та недискримінації, у професійній діяльності.

Ключові теми

- принцип найкращих інтересів дитини;
- оцінка та визначення найкращих інтересів;
- процесуальні гарантії;
- види дискримінації;
- аналіз дискримінаційних ситуацій.

Методи роботи

Мінілекція, робота в малих групах, аналіз кейсів, дискусія.

Практичний результат

Учасники отримали інструменти для оцінювання рішень та політик з точки зору прав дитини.

Модуль 5. Захист дітей від насильства та діти в конфлікті чи контакті із законом

Мета модуля

Розглянути сучасні підходи до попередження жорстокого поводження з дітьми, реагування на випадки насильства та роботи з дітьми, які перебувають у контакті із системою правосуддя.

Ключові теми

- форми жорстокого поводження;
- домашнє насильство;
- реагування на випадки насильства;
- роль громадських організацій;
- правосуддя, дружнє до дитини.

Методи роботи

Практичні приклади, дискусії, аналіз професійних ситуацій.

Практичний результат

Учасники краще зрозуміли алгоритми реагування та власну роль у системі захисту дітей.

Модуль 6. Деінституціалізація та право дитини на зростання в сім'ї

Мета модуля

Сформувати розуміння реформи кращого догляду, принципів альтернативного догляду та права кожної дитини на зростання у сімейному середовищі.

Ключові теми

- деінституціалізація;
- реформа кращого догляду;
- сімейні форми виховання;
- альтернативний догляд;
- підтримка сімей.

Методи роботи

Мінілекція, обговорення, групова робота, аналіз практичних ситуацій.

Практичний результат

Учасники сформували системне бачення сучасної реформи догляду за дітьми та її зв'язку з правами дитини.

Модуль 7. Child safeguarding та адвокація прав дитини

Мета модуля

Познайомити учасників із принципами child safeguarding та показати можливості адвокації як інструменту системних змін у сфері прав дитини.

Ключові теми

- child safeguarding;
- політика захисту дітей в організації;
- оцінка ризиків;
- адвокація;
- інструменти місцевої демократії.

Методи роботи

Інтерактивні вправи, практичні приклади, аналіз ситуацій, розроблення адвокаційних рішень.

Практичний результат

Учасники отримали базові інструменти для створення безпечного середовища в організаціях та планування адвокаційної діяльності.

Модуль 8. Практичне застосування прав дитини: аналіз кейсів

Мета модуля

Інтегрувати знання, отримані під час попередніх модулів, та відпрацювати їх застосування на комплексних практичних кейсах.

Ключові теми

- комплексний аналіз ситуацій;
- застосування принципів Конвенції;
- баланс прав та інтересів;
- професійне прийняття рішень.

Методи роботи

Робота в малих групах, аналіз кейсів, фасилітована дискусія, спільна рефлексія.

Практичний результат

Учасники узагальнили знання, набуті протягом курсу, та відпрацювали їх практичне застосування під час вирішення професійних ситуацій.

Що показав пілот

Участь у курсі

Пілотний курс підтвердив актуальність створення базової навчальної програми для працівниць і працівників громадських організацій, які працюють у сфері захисту прав дитини.

Загалом до навчання долучилися **30 учасниць і учасників** із п'яти партнерських організацій. **25 осіб пройшли курс та отримали сертифікати** про його успішне завершення.

Водночас одним із важливих результатів пілоту стало формування професійного середовища для обміну досвідом між різними організаціями. Учасники знайомилися з новими підходами та міжнародними стандартами, а також мали можливість обговорювати власну практику, аналізувати спільні виклики та вчитися один у одного.

Що виявилось найціннішим для учасників

Аналіз фінального оцінювання показав, що найбільшу цінність для учасників становили не окремі модулі, а підхід, на якому був побудований курс.

Насамперед учасники відзначали **системність навчальної програми**. Для багатьох курс став можливістю і отримати нові знання, й упорядкувати вже наявний досвід та побачити взаємозв'язок між міжнародними стандартами, законодавством і повсякденною практикою.

«Я отримала нові знання і змогла поглибити і систематизувати ті, що отримала раніше, особливо з огляду на актуальні зміни в законодавстві.»

«Розуміння всієї загальної картини структури системи захисту прав дитини та її основ.»

«Курс дуже гарно структурований і наповнений реальними кейсами.»

Не менш часто учасники наголошували на **практичній спрямованості** навчання. Найбільш цінними вони називали аналіз реальних кейсів, можливість обговорювати професійні ситуації та відразу співвідносити міжнародні стандарти зі своєю щоденною роботою.

«Краще розуміння Конвенції та застосування її на практиці. Дуже корисним було працювати з практичними кейсами.»

«Саме практичні приклади допомогли мені краще зрозуміти цю тему.»

«Найціннішим для мене стало системне бачення реалізації прав дитини та краще розуміння того, як концепція найкращих інтересів дитини має застосовуватися під час прийняття професійних рішень.»

Окремою перевагою курсу учасники називали **можливість навчатися разом із колегами з інших організацій**. Обговорення практичних ситуацій, обмін досвідом та різні професійні погляди стали важливою складовою навчального процесу.

«Обмін думками з колегами та колежанками.»

«Дякую тренерам та учасникам за синергію та можливість вчитися один від одного.»

«Саме такі дискусії створюють надзвичайно цінний простір для обміну досвідом.»

Які зміни відзначали учасники

Відповіді у фінальному опитуванні свідчать, що після завершення курсу учасники почали краще орієнтуватися у міжнародних стандартах та законодавстві, а також відчували більшу впевненість у застосуванні правозахисного підходу у своїй професійній діяльності.

Багато хто зазначав, що курс допоміг побачити права дитини як цілісну систему, а не як сукупність окремих нормативних положень.

«Більш впевнена та обізнана щодо прав дитини, відповідно це дає можливість якісніше пропрацьовувати робочі моменти.»

«Відчуваю більше впевненості у темі захисту прав дитини.»

«До початку навчання я не надто заглиблювалася в законодавство щодо захисту прав дитини. Проте під час курсу почала більше цікавитися цією темою, аналізувати законодавчі норми та самостійно звертатися до законів.»

Для окремих учасників не менш важливим результатом стало розширення професійних контактів та бажання поширювати отриманий досвід у власних організаціях.

«Окрім власне знань, багато корисних контактів з колегами, що працюють у цій сфері.»

Що можна вдосконалити

Фінальне оцінювання також дозволило визначити напрями подальшого розвитку курсу.

Найчастіше учасники пропонували:

- збільшити час для аналізу практичних кейсів та групових дискусій;
- передбачити більше практичних завдань;
- підготувати робочий зошит або короткий методичний посібник із ключовими тезами та посиланнями на основні документи;

- розглянути можливість проведення окремих модулів або всього курсу в очному форматі;
- за можливості зробити окремі заняття коротшими або збільшити їх кількість.

Показово, що більшість рекомендацій стосувалася не змісту програми, а **прагнення ще глибше опрацювати запропоновані теми**. Це свідчить про високий рівень зацікавленості учасників і підтверджує актуальність обраної концепції курсу.

Висновки

Пілотний курс **«База для змін: права дитини»** став першою спробою створити спільну базову навчальну програму для працівниць і працівників громадських організацій, які працюють у сфері захисту прав дитини. Досвід його розробки та проведення підтвердив, що така форма навчання є затребуваною і відповідає реальним потребам сектору.

Одним із головних результатів пілоту стало підтвердження того, що працівникам громадських організацій необхідне формування цілісного бачення прав дитини як системи. Саме системність програми учасники найчастіше відзначали як одну з її найбільших переваг.

Пілот також показав, що найбільш ефективним є поєднання коротких теоретичних блоків із практичними кейсами, груповими обговореннями та аналізом реальних професійних ситуацій. Такий підхід дозволяє не лише засвоювати нові знання, а й відразу інтегрувати їх у професійну діяльність.

Важливим результатом стало і міжорганізаційне навчання. Залучення експерток із різних організацій та формування змішаної групи учасників створило умови для професійного обміну, який став додатковою цінністю курсу. Цей обмін відбувався не лише між учасниками. Спільна підготовка програми, взаємна участь у модулях та професійні дискусії сприяли тому, що навіть тренерки й експертки навчалися одна в одній, краще розуміли підходи партнерських організацій і розширювали власне бачення реалізації прав дитини. Таким чином курс став платформою для навчання всієї професійної спільноти.

Окремі висновки стосуються організації навчального процесу. Досвід проведення курсу підтвердив, що найбільш ефективним форматом для базового навчання з прав дитини є очний тренінг. Саме очний формат найкраще підтримує активні дискусії, роботу в малих групах, аналіз складних професійних ситуацій та неформальний обмін досвідом, які є важливою складовою навчання дорослих. Онлайн-формат забезпечив доступність курсу та участь представників різних організацій, однак не зміг повністю замінити живу взаємодію між учасниками.

Ще одним важливим висновком стала оптимальна тривалість базового курсу. Проведення восьми модулів упродовж чотирьох місяців дозволило розкрити широкий спектр тем, однак водночас показало, що підтримувати однаковий рівень залученості учасників протягом такого тривалого часу досить складно. Навіть за високої мотивації змінюються робочі обставини, накопичується професійне навантаження, а динаміка навчальної групи поступово знижується.

Отже, пілот підтвердив не лише актуальність такого навчання, а й необхідність подальшого вдосконалення його формату. Найбільш перспективним видається створення коротшої базової програми, яка формуватиме спільне розуміння фундаментальних принципів прав дитини, тоді як спеціалізовані теми можуть виноситися в окремі поглиблені курси.

Рекомендації щодо розробки базових навчальних курсів із прав дитини

Досвід розробки та проведення пілотного курсу дозволяє сформулювати низку рекомендацій для організацій, які планують створювати подібні навчальні програми.

Починайте з аналізу потреб

Попереднє опитування потенційних учасників допомагає визначити не лише перелік тем, а й рівень підготовки аудиторії, її професійний досвід та очікування від навчання. Це дозволяє зробити програму максимально релевантною для майбутніх учасників.

Формуйте спільну базу знань

Базовий курс має насамперед сформувати єдине розуміння прав дитини як частини системи прав людини. Саме спільна професійна мова та розуміння фундаментальних принципів створюють основу для подальшого навчання.

Робіть базовий курс компактним

Досвід пілоту показав, що оптимальною є більш коротка та інтенсивна програма. Замість восьми модулів доцільно передбачити **чотири навчальні модулі**, присвячені ключовим питанням:

- права дитини як складова системи прав людини;
- Конвенція ООН про права дитини, міжнародні механізми її реалізації та європейські стандарти захисту прав дитини в контексті європейської інтеграції України;
- чотири загальні принципи Конвенції ООН про права дитини: право на життя, виживання та розвиток; найкращі інтереси дитини; право бути почутою та брати участь у прийнятті рішень; недискримінація;
- практичне застосування цих принципів у професійній діяльності.

Такий формат дозволяє сформувати необхідну основу знань без втрати динаміки навчального процесу.

Виносьте спеціалізовані теми в окремі курси

Такі теми, як захист дітей від насильства, child safeguarding, реформа кращого догляду та деінституціалізація, правосуддя, дружнє до дитини, адвокація чи інші спеціалізовані питання, доцільніше розглядати у форматі окремих тематичних тренінгів або поглиблених навчальних програм. Це дає можливість приділити кожній темі достатньо часу та не перевантажувати базовий курс.

Поєднуйте теорію з практикою

Найбільшу цінність для учасників становить можливість одразу застосовувати отримані знання. Саме тому короткі теоретичні блоки варто поєднувати з аналізом кейсів, роботою в малих групах, дискусіями та обговоренням реальних професійних ситуацій.

Залучайте експертів із різних організацій

Міжорганізаційний формат збагачує навчання різними професійними підходами та сприяє формуванню спільного бачення прав дитини. Водночас він створює можливості для взаємного професійного розвитку не лише учасників, а й самих тренерів та експертів.

Передбачайте час для обговорення

Практика пілоту показала, що саме дискусії, відповіді на запитання та обговорення власного досвіду є одними з найцінніших елементів навчання дорослих. Плануючи програму, варто свідомо залишати достатньо часу для взаємодії між учасниками.

Використовуйте безперервне оцінювання

Регулярний зворотний зв'язок після кожного модуля дозволяє своєчасно вдосконалювати програму та краще реагувати на потреби навчальної групи.

На завершення

Права дитини починаються не лише з законодавства чи міжнародних стандартів. Вони починаються з людей, які щодня ухвалюють рішення, працюють із дітьми та їхніми сім'ями, розробляють політики, створюють послуги або здійснюють адвокацію.

Саме тому розвиток професійної спільноти є одним із ключових чинників ефективного захисту прав дитини. Ми сподіваємося, що досвід, описаний у цьому посібнику, стане корисним для організацій, які прагнуть створювати власні навчальні програми, адаптувати їх до своїх потреб і спільно розвивати культуру поваги до прав кожної дитини.

Додатки

Навчальна програма

Модуль	Тема	Основний зміст	Очікуваний результат
1	Вступ до прав дитини: від базових потреб до прав дитини	Права дитини як права людини; взаємозв'язок потреб і прав; носії прав і носії обов'язків; роль держави; чотири загальні принципи Конвенції ООН про права дитини.	Формування спільного розуміння прав дитини як системи та основних принципів Конвенції.
2	Міжнародна система захисту прав дитини та європейська інтеграція	Конвенція ООН про права дитини; міжнародні механізми моніторингу; стандарти Ради Європи та ЄС; права дитини у процесі європейської інтеграції України.	Розуміння міжнародної та європейської системи захисту прав дитини й місця України в ній.
3	Від об'єкта порятунку до суб'єкта права	Право на життя, виживання та розвиток; право бути почутою; участь дітей у прийнятті рішень; суб'єктність дитини; застосування принципів у контексті війни.	Усвідомлення дитини як активного носія прав та учасника процесів прийняття рішень.
4	Найкращі інтереси дитини та недискримінація	Принцип найкращих інтересів дитини; оцінка і визначення найкращих інтересів; процесуальні гарантії; недискримінація; аналіз практичних ситуацій.	Формування навичок застосування двох ключових принципів Конвенції у професійній діяльності.

5	Захист дітей від насильства та діти в конфлікті чи контакті із законом	Форми насильства; алгоритми реагування; роль громадських організацій; правосуддя, дружне до дитини.	Розуміння механізмів захисту дітей від насильства та особливостей роботи із дітьми, які перебувають у контакті із законом.
6	Деінституціалізація та право дитини на зростання в сім'ї	Реформа кращого догляду; альтернативний догляд; сімейні форми виховання; підтримка сімей.	Розуміння сучасних підходів до забезпечення права дитини на сімейне виховання.
7	Child safeguarding та адвокація прав дитини	Політики child safeguarding; оцінка ризиків; адвокація; інструменти місцевої демократії.	Ознайомлення з підходами до створення безпечного середовища та використання адвокації для захисту прав дитини.
8	Практичне застосування прав дитини: аналіз кейсів	Комплексний аналіз практичних ситуацій; застосування принципів Конвенції; професійне прийняття рішень.	Інтеграція знань, отриманих протягом курсу, та їх практичне застосування.

Експертки курсу

Марія Ясеновська

Президентка ХОФ Громадська
Альтернатива, експертка з прав людини і
прав дитини з 25 досвідом правозахисної
роботи, со-редакторка звітів українського
громадянського суспільства до Комітету
ООН з прав дитини, тренерка
Молодіжного Директорату Ради Європи.

Катерина Дайнеко

Аналітикиня, тренерка, адвокатка,
членкиня Правління громадської спілки
"Ліга Сильних". Має 10 років досвіду у
сфері прав людей і дітей з інвалідністю,
со-авторка низки адвокаційних
документів до Комітету ООН по правам
людей з інвалідністю, Ради Європи та
Європейської комісії, а також аналітичних
звітів з правозахисної тематики.

Ірина Щербініна

Національна радниця з питань захисту дітей та молоді МБО «БФ «СОС Дитячі Містечка» Україна», докторка філософії (PhD), юристка, вчена-криміналістка. Має понад 6 років досвіду наукової, викладацької та правозахисної діяльності у сфері кримінального права, запобігання та протидії домашньому насильству й жорсткому поводженню з дітьми. Розробляє та впроваджує стандарти, політики й процедури із захисту дітей та молоді (Child and Youth Safeguarding), проводить просвітницьку роботу та підвищує обізнаність щодо захисту прав дитини.

Алла Міщенко

Радниця з адвокації МБО «СОС Дитячі Містечка», PhD з політичних наук, професорка кафедри міжнародних відносин. Має понад 15 років досвіду роботи у сфері законотворчості та розвитку демократичних інститутів, зокрема 10 років у Верховній Раді України, де супроводжувала підготовку та адвокацію нормативно-правових актів, взаємодію зі стейкхолдерами та органами місцевого самоврядування. Авторка навчальних і наукових праць з політології, публічна лекторка і тренерка з питань адвокації, лобізму та інструментів місцевої демократії.

Олександра Грицевич

Експертка з питань захисту прав дитини ГО «ВГЦ «Волонтер». Має понад 12 років досвіду роботи в центральних органах виконавчої влади у сфері формування та реалізації державної політики з питань захисту прав дитини, сім'ї та запобігання домашньому насильству, а також понад 5 років роботи в громадському секторі зокрема у сфері розроблення рекомендацій та програм щодо впровадження стандартів дружнього до дитини правосуддя у практичну діяльність.

Тамара Бугаєць

Експертка з питань захисту прав дитини ГО "ВГЦ "Волонтер"; адвокатка; залучена експертка Міжвідомчої координаційної ради з питань правосуддя щодо неповнолітніх. Має понад 15-річний досвід професійної діяльності та спеціалізується на впровадженні стандартів дружнього до дитини правосуддя та розробці освітніх програм і навчальних матеріалів для фахівців у сфері захисту прав дитини.

Василина Дибайло

Директорка МБО «Партнерство «Кожній дитині», член Правління ГС «Українська мережа за права дитини, європейської мережі за права дитини Eurochild, має понад 20 років досвіду роботи у сфері розвитку громадянського суспільства, управління проектами системних змін у сфері прав дитини та розвитку соціальних послуг, розробки стратегічних документів.

Олена Розвадовська

Українська правозахисниця, фахівчиня у сфері захисту прав дитини, співзасновниця та голова правління благодійного фонду «Голоси дітей», який допомагає дітям долати правові та психологічні проблеми, спричинені війною.

Опис сесії • Модуль 1

Вправи та методи, що використовувалися

Інтерактивна вправа «Що потрібно дитині?»: Учасники формують перелік потреб дитини для щасливого, безпечного і гідного життя та розвитку. Потім кожна потреба аналізується через питання відповідальності: хто має її забезпечити.

Кольорове маркування відповідальності: Потреби, де є відповідальність держави, позначаються окремим кольором. Це допомагає вивести центральний висновок: там, де базова потреба потребує державної участі, гарантії або захисту, ми говоримо про право дитини.

Фасилітована дискусія: Тренерка ставить уточнювальні питання щодо любові, безпеки, медицини, освіти, свободи слова, знання про права та права помилятися. Група розмежовує юридичні зобов'язання, етичну відповідальність і соціальні очікування.

Міні-лекція: Пояснення ключових понять: права людини як вертикальні відносини, права дитини як частина прав людини, роль держави, типи державних зобов'язань, обмеженість прав, індивідуальність підходу.

Аналіз правових дилем: На прикладі примусової евакуації дітей показано, що права дитини часто вимагають балансування між виживанням, розвитком, сімейним оточенням, ризиком інституціоналізації і конкретними потребами дитини.

Підсумкова рефлексія: Учасники діляться тим, що було корисним, а тренерка просить відвертий зворотний зв'язок для вдосконалення подальших модулів.

Тези лекції

- Права дитини можна пояснювати через базові потреби дитини, але не кожна потреба автоматично є правом. Правом стає та базова потреба, щодо якої держава має обов'язок забезпечення, регулювання, захисту або невтручання.
- Любов, дружба і щастя є важливими для дитини, але держава не може прямо гарантувати або стандартизувати їх. Водночас держава може створювати умови, які зменшують ризики: програми підтримки батьківства, психологічна допомога, безпечна школа, медицина, соціальна підтримка.
- Класична рамка прав людини є вертикальною: людина / дитина має права, а держава має обов'язки. Міжнародні договори підписують держави, а не батьки, школи, бізнеси або окремі родини.
- Батьки можуть завдавати дитині шкоди або порушувати її інтереси, але в міжнародно-правовій рамці відповідальність держави полягає в тому, щоб попереджати такі ситуації, навчати, регулювати, створювати механізми скарг і забезпечувати ефективний захист.
- Зобов'язання держави мають щонайменше три виміри: поважати права і не втручатися свавільно; забезпечувати умови для реалізації прав; захищати від порушень з боку третіх осіб, зокрема в сім'ї, школі, громаді або інституції.
- Домашнє насильство щодо дитини є показовим прикладом: формально воно відбувається у сім'ї, але держава має створити систему реагування, навчання, просвіти, повідомлення, захисту і реальної допомоги.

- Права дитини історично виникають як відповідь на відсутність суб'єктності дітей. Дитина не є власністю батьків або лише об'єктом опіки; вона є конкретною особою з гідністю, голосом, індивідуальними потребами та правами.
- Термін «права дитини» підкреслює індивідуальність підходу: йдеться не лише про абстрактну групу «діти», а про кожну конкретну дитину і її конкретну ситуацію.
- Міжнародне право прав дитини базується на чотирьох загальних принципах: недискримінація; найкращі інтереси дитини; право на життя, виживання та розвиток; повага до поглядів дитини / участь дитини.
- Більшість прав людини і прав дитини можуть бути обмежені. Такі обмеження не є автоматично порушенням, але вони мають бути законними, обґрунтованими, пропорційними і спрямованими на легітимну мету.
- У правозахисній рамці «обов'язки дітей» не є дзеркалом прав дитини. Обов'язки у сфері прав людини має держава і дорослі, які діють від її імені або в межах створених нею систем.
- Складні дилеми - наприклад, обов'язкова евакуація дітей - потребують індивідуального підходу: треба одночасно бачити виживання і розвиток, право на сімейне оточення, ризик інтернатної системи, потреби дітей з інвалідністю, доступність підтримки і думку самої дитини.
- Інформування про права людини і права дитини також є частиною державних зобов'язань. Людина і дитина мають знати, які права вони мають, як ними користуватися і куди звертатися по допомогу.

Рекомендації щодо проведення

- Перед повторним проведенням бажано відновити повний початок вправи: стартове питання, спосіб фіксації відповідей і легенду кольорів.
- У великій онлайн-групі варто використовувати спільну дошку, форму, чат або опитування, щоб учасники могли відповідати не лише голосом.
- Кольорове маркування відповідальності потрібно пояснити чітко: один колір - потреби, де є державна відповідальність; інший - сімейні, емоційні або соціальні відносини; третій - змішана відповідальність.
- Після вправи важливо окремо проговорити, що права дитини не зводяться до «всього хорошого для дітей» і не гарантують щастя, але задають мінімальні стандарти гідного життя, безпеки, розвитку і захисту.
- Під час теми про батьків і державу варто розмежовувати юридичні зобов'язання держави, батьківські обов'язки в національному праві, етичну відповідальність дорослих і соціальні правила.
- Для пояснення трьох типів зобов'язань держави доцільно використовувати просту схему: поважати / забезпечувати / захищати, а поруч давати приклади з освіти, медицини, домашнього насильства, безпеки, булінгу й доступу до інформації.
- Тему «обов'язків дітей» краще ставити наприкінці, коли вже зрозуміла вертикальна логіка прав людини. Це допомагає уникнути зміщення дискусії в бік «а що діти мають робити натомість».
- При обговоренні евакуації або інших складних кейсів варто наголошувати, що права дитини не дають універсальної відповіді для всіх дітей, а вимагають індивідуальної оцінки, балансу принципів і реальних послуг після рішення.

- У фіналі корисно залишити 5–10 хвилин на рефлексію: що стало зрозумілішим, що змінило уявлення про права дитини, які питання залишилися для наступних модулів.
- У супровідних матеріалах варто додати коротку пам'ятку: «Права дитини: потреби, за які відповідає держава», «Три типи зобов'язань держави», «Чотири принципи Конвенції ООН про права дитини».

Опис сесії • Модуль 2 • Частина 1

Вправи та методи

Енерджайзер «Пальчикова гімнастика»: Коротка онлайн-руханка без фізичного навантаження. Учасники й учасниці виконують прості синхронні рухи руками, які допомагають переключити увагу, зменшити дистанцію онлайн-формату та підготуватися до роботи.

Актуалізація попереднього матеріалу: Фасилітоване пригадування базових характеристик прав людини. Метод допомагає пов'язати модуль про Конвенцію з попереднім заняттям і одразу задати рамку: права дитини - це права людини, але уточнені з огляду на становище дитини.

Кейс-метод: Учасники та учасниці аналізують реальну ситуацію зі ЗМІ через текст Конвенції. Вони мають не просто назвати статті, а визначити, хто є носієм обов'язку, які дії або бездіяльність держави мають значення і де виникає різниця між відповідальністю держави-агресора, України та приватних осіб.

Робота в малих групах / сесійних залах: Групи самостійно читають матеріал, обговорюють відповіді на два ключові питання і повертаються з короткою презентацією. Метод підтримує залучення й дозволяє учасникам працювати з Конвенцією як з практичним інструментом.

Міні-лекція з презентацією: Теоретичні блоки подаються через слайди: система Конвенції, факультативні протоколи, архітектура статей, принципи, обов'язки держави, Комітет, General Comments, звітування, індивідуальні скарги, UPR.

Питання-відповіді та міні-дискусії: Учасники ставлять уточнювальні питання, зокрема про право на життя і виживання, про те, чи можуть батьки «порушити Конвенцію», про практичне значення рекомендацій Комітету.

Тези лекції

1. Конвенція як частина системи ООН

- Система Конвенції складається з Конвенції про права дитини 1989 року, трьох факультативних протоколів і Комітету ООН з прав дитини.
- Конвенція стала зміною парадигми: дитина розглядається не лише як об'єкт допомоги чи захисту, а як суб'єкт прав, думка й інтереси якого мають юридичне значення.
- Конвенція уточнює загальні права людини в контексті дітей і охоплює як громадянські та політичні, так і соціальні, економічні та культурні права.

2. Факультативні протоколи

- Перший протокол стосується участі дітей у збройних конфліктах.

- Другий протокол стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії.
- Третій протокол запроваджує процедуру повідомлень / індивідуальних скарг до Комітету для держав, які його ратифікували.

3. Архітектура Конвенції

- Частина I, статті 1–41, містить матеріальні права дитини та обов'язки держави щодо їх забезпечення.
- Частина II, статті 42–45, встановлює механізми поширення знань про Конвенцію, звітування та договірного моніторингу.
- Частина III, статті 46–54, містить заключні положення щодо підписання, ратифікації, набрання чинності та інших процедурних питань.

4. Чотири загальні принципи

- Недискримінація означає, що всі права Конвенції мають забезпечуватися кожній дитині без дискримінації.
- Найкращі інтереси дитини мають бути першочергово враховані в усіх рішеннях і діях, що стосуються дитини.
- Право на життя, виживання та розвиток охоплює як обов'язок не позбавляти життя, так і позитивні дії держави для створення умов виживання та розвитку.
- Повага до поглядів дитини означає, що дитина має бути почута у питаннях, які її стосуються, з урахуванням віку й зрілості.

5. Обов'язки держави

- У праволюдній рамці головним носієм обов'язків є держава. Навіть коли ситуація виникає між приватними особами, аналіз має шукати, що держава зробила або не зробила для запобігання порушенню, захисту, розслідування чи відновлення прав.
- Негативні обов'язки вимагають від держави утримуватися від порушень; позитивні - діяти для забезпечення прав.
- Негайні обов'язки включають, наприклад, заборону дискримінації, захист від насильства, мінімальні процесуальні гарантії.
- Процедурні обов'язки передбачають оцінку найкращих інтересів, участь дитини, механізми скарг, міжвідомчі стандарти.
- Ресурсні / прогресивні обов'язки стосуються поступового розвитку послуг, інфраструктури, кадрів і спроможності системи.

6. Комітет ООН з прав дитини

- Комітет є договірним органом, який працює в межах Конвенції; його експерти є незалежними й не представляють уряди держав.
- Комітет розглядає звіти держав, ухвалює заключні зауваження, тлумачить Конвенцію через зауваження загального порядку та розглядає індивідуальні скарги за наявності ратифікації третього протоколу.
- Комітет не є судом у класичному сенсі і не має прямого механізму примусу до виконання рішень, однак його документи створюють авторитетні стандарти, які

можуть використовуватися для адвокації, стратегічних змін і євроінтеграційних процесів.

7. General Comments / зауваження загального порядку

- General Comments - це офіційні тлумачення Конвенції з окремих прав або тем.
- Вони формуються на основі аналізу звітів держав, практики Комітету, досліджень і міжнародних стандартів.
- Для практичної роботи вони допомагають знайти «де написаний стандарт» і як застосовувати загальну статтю Конвенції в конкретних ситуаціях.

8. Моніторинг, звітування і роль НДО

- Класичний цикл включає державний звіт, альтернативні / shadow-звіти, перелік питань, відповіді держави, конструктивний діалог, заключні зауваження та моніторинг виконання рекомендацій.
- НДО можуть впливати на процес, подаючи альтернативні звіти, пропонуючи питання до держави й формулюючи проєкти рекомендацій, які Комітет може включити до заключних зауважень.
- Заключні зауваження можна використовувати як підставу для внутрішньої адвокації, комунікації з органами влади, коаліційної роботи та просування змін у політиках.

9. Індивідуальні скарги й UPR

- Індивідуальна скарга до Комітету можлива за третім факультативним протоколом і потребує дотримання критеріїв прийнятності: юрисдикція, вичерпання національних засобів захисту, строк, неанонімність, відсутність паралельного розгляду, достатня обґрунтованість тощо.
- Універсальний періодичний огляд є окремим механізмом Ради ООН з прав людини, де держави оцінюють одна одну; НДО можуть впливати на рекомендації через комунікацію з дружніми державами та посольствами.

Рекомендації щодо проведення

- Перед сесією надіслати учасникам і учасницям текст Конвенції, посилання на факультативні протоколи та кейс для аналізу або підготувати короткий фрагмент кейсу безпосередньо в роздатковому матеріалі.
- Для кейсу чітко формулювати два-три питання: які права дитини зачеплені; хто є носієм обов'язку; що мала зробити держава для запобігання, захисту, розслідування або відновлення прав.
- На початку дебрифінгу зафіксувати ключову рамку: Конвенція покладає міжнародно-правові обов'язки на держави, тому навіть у ситуаціях із приватними особами варто шукати, де є дія або бездіяльність держави.
- У кейсах, пов'язаних із війною, загибеллю дітей, евакуацією або укриттями, закладати простір для етичної та емоційної чутливості: не примушувати учасників говорити, уникати звинувачення постраждалих родин, відділяти юридичний аналіз від моральних оцінок.

- В онлайн-форматі давати інструкцію для виходу із сесійної зали, мати технічного співфасилітатора або резервний план, якщо Zoom некоректно відображає кнопки чи не закриває кімнати.
- Час для практичного кейсу варто планувати не менше 25–30 хвилин: 10–15 хвилин на читання й обговорення в групах, 10–15 хвилин на презентацію результатів і фасилітований дебрифінг.
- Лекційну частину бажано візуально структурувати схемами: «Конвенція - протоколи - Комітет», «принципи - права - обов'язки», «державний звіт - альтернативний звіт - діалог - заключні зауваження».
- Детальні переліки General Comments, процедурних вимог до індивідуальних скарг і приклади практики Комітету краще винести в супровідні матеріали, щоб не перевантажувати сесію.
- Після сесії надіслати презентацію, перелік корисних посилань, добірку General Comments, посібник / огляд практики Комітету та короткий алгоритм участі НДО в альтернативному звітуванні.
- Для наступного проведення можна додати коротке індивідуальне завдання наприкінці: кожен учасник обирає одну проблему з власної практики й визначає, які статті Конвенції, принципи та обов'язки держави можуть бути релевантними.

Опис сесії • Модуль 2 • Частина 2

Вправи та методи, що використовувалися

- **Обговорення домашнього завдання.** Учасницям і учасникам заздалегідь запропонували ознайомитися з документом / звітом щодо євроінтеграції України. На початку сесії тренерка запитала, хто його прочитав і які рекомендації щодо прав дітей знайшов.
- **Мінілекція з правовим поясненням.** Основний метод сесії - структуроване пояснення документів ЄС, логіки *acquis*, ролі Конвенції ООН про права дитини та різних стратегічних документів ЄС.
- **Робота з мовою документів.** Тренерка окремо пояснювала, чому важливо дивитися на англомовні формулювання і чому переклад може послаблювати або змінювати сприйняття зобов'язань.
- **Питання до групи та короткі відповіді.** Учасниці реагували на питання тренерки, зокрема щодо домашнього завдання та того, які рекомендації стосуються прав дітей.
- **Документальна навігація.** Тренерка показувала, де шукати релевантні документи, звіти, *child-friendly* версії, платформи участі дітей, огляди Eurochild та матеріали щодо Європейської гарантії для дітей.
- **Підготовка до практичного заняття.** Наприкінці сесії учасникам запропоновано майбутню групову роботу з кейсами, щоб перейти від загальної рамки до аналізу конкретних рішень і практик країн ЄС.

Тези лекції

1. Євроінтеграція як рамка для прав дитини

- Сесія виходить з того, що права дитини в процесі вступу України до ЄС не завжди існують як окремий розділ із прямими зобов'язаннями. Часто це

наскрізна тема, яку потрібно “читати” через фундаментальні права, соціальну політику, інклюзію, недискримінацію, правосуддя, освіту, охорону здоров’я та захист від насильства.

- Відсутність прямого формулювання на кшталт “Україна має зробити X для дітей” не означає, що держава не має зобов’язань. Для адвокації важливо вміти прив’язувати дитячі права до ширших євроінтеграційних вимог.
- Рекомендації Європейської комісії потрібно сприймати як дороговказ до обов’язкової роботи держави, а не як необов’язкові поради.

2. Значення мови та перекладу

- Тренерка наголошувала, що мова оригіналу має значення: слова “must”, “recommended”, “prominent” можуть задавати різний рівень політичної та правової ваги.
- Переклад українською може пом’якшувати або спотворювати зміст міжнародних та європейських документів. Тому для фахової роботи бажано звіряти українські переклади з англomовними оригіналами.
- Для організацій, які ведуть адвокацію або працюють із міжнародними партнерами, вміння коректно читати формулювання ЄС є практичним інструментом.

3. Звіти Європейської комісії щодо України

- У звітах Європейської комісії щодо України права дитини згадуються через декілька важливих напрямів: деінституціалізація, послуги для дітей з інвалідністю, реабілітація, соціальні виплати і закупівля соціальних послуг, недискримінація, дружнє до дитини правосуддя, місцеві послуги в умовах війни.
- У попередніх звітах також значну увагу приділяли депортованим і переміщеним дітям, а також порушенням прав дітей у контексті російської агресії.
- Права дитини належать до “фундаментального” кластера, а це означає, що без прогресу у фундаментальних правах інші переговорні кластери не можуть рухатися повноцінно.

4. Acquis ЄС у сфері прав дитини

- Acquis ЄС у цій сфері не зводиться до одного документа. Це сукупність норм, цінностей, політичних рамок, стратегій, рекомендацій, практики та міжнародних договорів, які формують спільний підхід ЄС до прав дитини.
- До первинної рамки належать Договір про ЄС, Договір про функціонування ЄС і Хартія основних прав ЄС, зокрема положення, які прямо або опосередковано стосуються дітей.
- Конвенція ООН про права дитини є базовою основою для політики ЄС у сфері прав дитини, оскільки всі держави-члени ЄС є її учасницями. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю також є важливою частиною рамки, особливо для дітей з інвалідністю.

5. Стратегія ЄС з прав дитини

- Стратегія ЄС з прав дитини 2021 року була ухвалена як відповідь на потребу посилити фокус ЄС на дітях, зокрема в умовах демографічної кризи, міграції та зростання дитячої бідності.
- У стратегії виділено шість напрямів: участь дітей у політичному і демократичному житті; соціально-економічне включення; боротьба з

наси́льством і захист дітей; дружнє до дитини правосуддя; цифрове та інформаційне суспільство; глобальний вимір прав дитини.

- Важливою частиною стратегії є участь дітей: створення механізмів консультацій, Європейської платформи участі дітей, а також child-friendly версій документів.

6. Європейська гарантія для дітей

- Європейська гарантія для дітей виникла як відповідь на проблему дитячої бідності та соціального виключення. Її логіка полягає не лише у проголошенні прав, а у гарантуванні доступу до конкретних послуг.
- Серед ключових гарантій обговорювалися: доступ до дошкільної та шкільної освіти, медичних оглядів і лікування, профілактики, здорового харчування, житла, соціальних послуг і підтримки дітей у вразливих ситуаціях.
- Кожна держава має розробляти власний план впровадження і звітувати про виконання. Україна також затвердила план впровадження Європейської гарантії; його виконання передбачає поєднання державних, місцевих ресурсів і міжнародної технічної допомоги.

7. Молодіжна стратегія ЄС і перетин з правами дитини

- Молодіжна стратегія ЄС релевантна для прав дитини, оскільки молодіжний вік у європейських документах частково охоплює осіб від 14 років, тобто дітей.
- У стратегії важливими є участь, мобільність, якісна освіта, зайнятість, інклюзивність, рівність, психічне здоров'я, підтримка молоді у сільській місцевості та міжкультурне розуміння.
- Розробка таких документів у ЄС зазвичай супроводжується консультаціями з молоддю, опитуваннями та участю громадських організацій. Це є практикою, яку варто переносити в український контекст.

8. Доступність документів для дітей

- ЄС активно використовує child-friendly, ілюстровані або easy-read версії документів. Це стандарт, який робить політики зрозумілими тим, кого вони стосуються.
- Для України це важливий орієнтир: стратегії, постанови, програми й інші документи, які стосуються дітей, мають мати зрозумілі дитині версії або пояснення.

9. Практичні кейси для наступної роботи

- Наприкінці сесії тренерка запропонувала підготуватися до практичного розбору європейських кейсів: обмеження доступу дітей до соціальних мереж, виборче право з 16 років, зниження віку кримінальної відповідальності до 13 років, обмеження або позбавлення батьківських прав у країнах ЄС.
- Запланована логіка роботи з кейсом: з'ясувати, яке рішення ухвалено або обговорюється; які дослідження і передумови стоять за ним; як воно впроваджується у конкретній країні; які аргументи “за” і “проти”; чи доречно переносити подібну практику в Україну.

Рекомендації щодо проведення

- Перед проведенням сесії варто надіслати учасникам посилання на актуальний звіт Європейської комісії щодо України, коротке пояснення структури звіту і 3–5 орієнтирів, що саме шукати щодо прав дитини.
- Починати сесію доцільно з короткого пояснення, навіщо правозахисним і сервісним організаціям читати євроінтеграційні документи: для адвокації, фандрейзингу, стратегічного планування і діалогу з державою.
- Важливо одразу пояснити, що “відсутність прямої згадки про дітей” не дорівнює “відсутності зобов’язань щодо дітей”. Тренерці варто наводити приклади, як дитячі права вбудовуються у соціальну політику, недискримінацію, інвалідність, правосуддя, цифрову безпеку.
- Корисно підготувати один слайд або роздатковий матеріал із картою ключових документів: CRC, CRPD, Хартія основних прав ЄС, Стратегія ЄС з прав дитини, European Child Guarantee, EU Youth Strategy, стратегія Ради Європи з прав дитини.
- Окремо варто закласти час на пояснення термінів: *acquis*, *cluster / fundamentals*, *recommendation*, *strategy*, *directive*, *regulation*, *national action plan*. Без цього учасники можуть втратити логіку європейської рамки.
- Для інтерактивності можна дати учасникам коротке завдання: знайти у звіті Єврокомісії одну рекомендацію і пояснити, як вона стосується прав дитини, навіть якщо слово “дитина” там прямо не використано.
- Під час роботи з документами бажано показувати і український переклад, і англійський оригінал ключових формулювань, пояснюючи різницю між м’якими і сильними формулами зобов’язань.
- Сесію краще завершувати практично: кожна група обирає один європейський кейс і готує коротку матрицю “рішення ЄС / країни - аргументи - ризики для прав дитини - чи варто Україні переймати”.
- Оскільки тема є юридичною і насиченою документами, важливо не перевантажувати учасників посиланнями одночасно. Варто структурувати їх у короткий список “обов’язково прочитати” і “для поглиблення”.
- Для наступних ітерацій курсу доцільно підготувати *child-friendly* приклад українського документа або попросити учасників спробувати переписати одну євроінтеграційну рекомендацію мовою, зрозумілою дітям.

Опис сесії • Модуль 3

Вправи та методи

Експертна міні-лекція з презентацією: Теоретичні блоки подаються через слайди і практичні пояснення: стаття 6 Конвенції, відмінність між правом на життя і правом на виживання, розвиток дитини, стаття 12 Конвенції, токенізм, Драбина Гарта і модель Лунді.

Наративний метод / практика з поля: Значна частина матеріалу пояснюється через досвід експертки у сфері захисту дітей, роботи в прифронтових громадах, взаємодії з дітьми, родинами, службами та організаціями, які працюють з дітьми в умовах війни.

Інтерактивне обговорення «Реальність війни»: Учасники й учасниці аналізують звіт або знайомі їм практичні матеріали крізь призму двох питань: де видно наслідки для права дитини на розвиток і які факти демонструють порушення права на виживання.

Кейс-метод «Обов'язкова евакуація та найкращі інтереси дитини»: Група обговорює ситуацію, коли батьки відмовляються вивозити дитину з прифронтового населеного пункту. Кейс використано для показу конфлікту між правом на виживання/розвиток і правом на сімейне оточення, а також для підготовки до наступної теми про найкращі інтереси.

Фасилітована дискусія: Тренерка ставить відкриті питання і запрошує учасників до обміну досвідом. Дискусія охоплює евакуацію, укриття, медичну допомогу, рідкісні захворювання, дітей з інвалідністю, інституційний догляд, роботу держави, донорів і громадських організацій.

Розбір практичних прикладів токенизму: Учасники й учасниці обговорюють дитячі концерти, молодіжні ради, шкільне самоврядування, участь дітей у заходах і медіа. Мета - відрізнити ситуації, де дитині справді комфортно і вона має вибір, від ситуацій, де дитину використовують як символ або інструмент.

Аналітичні моделі: Для структурування практики участі використовуються Драбина участі Роджера Гарта та модель Лунді. Вони допомагають учасникам оцінювати власні програми і проекти: чи є участь реальною, добровільною, поінформованою, безпечною і впливовою.

Підсумкова рефлексія: На завершення учасники й учасниці дають короткий зворотний зв'язок про корисність сесії; організаторка нагадує про анкету оцінювання та наступний модуль.

Тези лекції

Блок 1. Право на життя, виживання і розвиток дитини

- Стаття 6 Конвенції про права дитини поєднує право на життя, виживання і здоровий розвиток. Це не лише заборона свавільного позбавлення життя, а й вимога до держави та дорослого світу створювати умови, в яких дитина реально може вижити й розвиватися.
- Право на життя у сесії подано як базову, природну даність і абсолютну цінність. Воно переважно пов'язується з негативним зобов'язанням: не вбивати, не позбавляти життя, не створювати прямого насильства проти дитини.
- Право на виживання - це проактивний процес збереження життя дитини. Воно залежить від інфраструктури: медицини, евакуації, доріг, укриттів, соціальних служб, оповіщення, доступу до ліків, електрики, транспорту, супроводу сім'ї та спроможності дорослих реагувати.
- Дитина, особливо у ранньому віці, не може автономно забезпечити своє виживання. Тому виживання дитини фактично делеговане дорослому світу: батькам, опікунам, громаді, службам, державі та іншим акторам, які мають владу і ресурси.
- Високий рівень малюкової смертності є не лише медичним показником, а й індикатором комплексного збою: логістичного, інфраструктурного, соціального, управлінського. Під час війни такі збої множаться через обстріли, блекаути, руйнування лікарень, ризики в дорозі, втрату доступу до послуг.
- Розвиток дитини у міжнародній рамці є цілісним поняттям. Він охоплює не лише навчання, а й фізичний, розумовий, психологічний, соціальний, моральний і духовний розвиток. Освітні втрати - лише один із проявів порушення права на розвиток.

- Розвиток не може бути поставлений «на паузу» до завершення війни, але без мінімальної безпеки, їжі, сну, медичної допомоги, психологічної стабільності і взаємодії з дорослими він зупиняється або деградує.
- Війна робить особливо видимою залежність виживання і розвитку від системних рішень: чи є укриття, чи працює швидка, чи доступні ліки, чи може сім'я евакуюватися, чи є куди приїхати, чи продовжуються соціальні виплати, чи не випадають із системи діти з інвалідністю та діти з рідкісними захворюваннями.
- Евакуація не є лише транспортною дією. Правозахисна рамка вимагає бачити повний ланцюг: інформування, підготовку батьків, безпечний виїзд, нерозлучення з сім'єю без крайньої потреби, розміщення, доходу, освіти, медичний супровід, соціальну підтримку та подальшу інтеграцію.
- Якщо дитина залишається у прифронтовому населеному пункті або в окупації, ризики охоплюють не лише фізичну загрозу, а й втрату розвитку, доступу до послуг, ризик мілітаризації, депортації, індоктринації, ізоляції та втрати можливості будувати власне життя.
- Водночас примусове розлучення дитини з батьками також може бути глибоко травматичним і має розглядатися лише як крайній захід. Саме тому система має працювати так, щоб максимально забезпечувати спільну евакуацію і підтримку сім'ї, а не перекладати відповідальність лише на батьків.
- Ключова зміна підходу: дитина не є лише об'єктом порятунку чи благодійної допомоги. Навіть у кризі дитина залишається суб'єктом права, гідності, голосу, потреб, бажань і меж.

Блок 2. Право дитини бути почутою та участь дитини

- Стаття 12 Конвенції закріплює право дитини, здатної сформулювати власні погляди, вільно висловлювати ці погляди з усіх питань, що її стосуються. Поглядам дитини має приділятися належна увага відповідно до її віку та зрілості.
- Право бути почутою не є простим формальним «дитина щось сказала». Воно вимагає відповіді на практичні питання: що означає здатність сформулювати погляд; які питання стосуються дитини; що таке належна увага; як фіксується вплив думки дитини на рішення.
- Участь дитини має багато рівнів: від сімейних рішень і шкільного життя до програм громадських організацій, молодіжних рад, медіаактивностей, досліджень, подій і адвокаційних процесів. У кожному випадку потрібно перевіряти, чи дитина справді має вибір і вплив.
- Токенізм - це символічна або номінальна участь, коли дитину запрошують, фотографують, дають слово або включають у захід, але порядок денний, рішення і результат уже визначені дорослими. У такій ситуації голос дитини не має реальної ваги.
- Приклади токенізму: діти є «декорацією» для заходу; діти виступають на концерті або дякують донорам без реальної добровільності; молодіжна рада існує формально; дітей питають думку, але не пояснюють, чи вона на щось вплинула; дитину залучають у медіа без достатньої інформації та захисту.
- Драбина участі Роджера Гарта допомагає відрізнити не-участь від реальної участі. Нижні щаблі - маніпуляція, декорація, токенізм. Вищі щаблі - поінформованість, консультування, спільне рішення, дитяча ініціатива, спільне управління.

- Найвищий рівень участі не означає, що діти мають робити все самостійно і без дорослих. Йдеться про партнерство: діти можуть ініціювати процес, а дорослі надають ресурс, підтримку, безпеку і рівноправну співпрацю.
- Модель Лунді пропонує чотири обов'язкові елементи безпечної участі: простір, голос, аудиторія, вплив. Якщо хоча б один елемент відсутній, участь ризикує стати формальною або небезпечною.
- Простір означає безпечне й інклюзивне середовище, де дитина може говорити, не боятися покарання або знецінення. Голос означає адаптовану інформацію, щоб думка дитини була усвідомленою. Аудиторія означає, що дитину мають чути ті, хто реально приймає рішення. Вплив означає, що думкам має бути приділена належна увага із поясненням, що було прийнято або відхилено і чому.
- Справжня участь не дорівнює вседозволеності. Вона передбачає межі, відповідальність дорослих, безпеку, зворотний зв'язок і чесність щодо того, на що саме дитина може вплинути.
- Діти дуже добре зчитують, чи дорослі справді зацікавлені в їхній думці, чи лише імітують консультацію. Тому участь починається не з форми заходу, а з етики взаємодії: поваги, мови, позиції дорослого, простору, часу і готовності пояснювати рішення.
- У роботі громадських організацій участь дитини має бути вбудована не як окрема «активність для фото», а як принцип дизайну послуг: від планування і тестування до оцінки, корекції та зворотного зв'язку дітям.

Рекомендації щодо проведення

- Перед повторним проведенням завчасно надіслати учасникам і учасницям статті 6 і 12 Конвенції про права дитини, презентацію, звіт або уривки звіту для обговорення, а також короткий опис евакуаційного кейсу.
- На початку сесії чітко проговорити, що теми війни, евакуації, смертності, окупації, депортації, інституційного догляду та участі дітей можуть бути емоційно складними. Варто дозволити не коментувати, вимкнути камеру або зробити паузу.
- Не вимагати від учасників обов'язково вмикати камери. Краще м'яко запрошувати до контакту і пропонувати альтернативи: реакції Zoom, чат, голосовий коментар, письмову відповідь.
- Для першого блоку підготувати робочий аркуш із трьома колонками: «життя», «виживання», «розвиток». Це допоможе учасникам відрізнити пряме насильство від системних збоїв і від наслідків для розвитку.
- Для обговорення звіту варто мати два чіткі питання на слайді або в чаті: де видно наслідки для розвитку; які факти демонструють порушення права на виживання. Це утримає дискусію в правозахисній рамці, а не лише в емоційному описі війни.
- Під час евакуаційного кейсу важливо уникати звинувачення батьків. Фокус має бути на тому, які обов'язки має держава і система підтримки: інформування, безпечний виїзд, житло, супровід, доходи, освіта, медицина, нерозлучення сім'ї без крайньої потреби.
- Для другого блоку бажано роздати або показати короткий чек-лист: «Простір - Голос - Аудиторія - Вплив». Після кожного прикладу участі дітей можна просити групу швидко перевіряти, який елемент відсутній або слабкий.

- Під час теми токенизму варто використовувати приклади з досвіду учасників, але не називати конкретні школи, громади або організації, якщо це може створити конфлікт або публічне звинувачення. Краще формулювати приклади узагальнено.
- Окремо підкреслити, що участь дітей не означає «діти керують усім» і не звільняє дорослих від відповідальності. Дорослі мають забезпечити межі, безпеку, інформацію, ресурс, партнерство і пояснення рішень.
- Оскільки матеріал об'ємний, варто суворо тримати час вступної частини. Якщо група активно включається в дискусію про евакуацію, слід або скорочувати приклади, або завчасно планувати окрему сесію / домашнє завдання щодо участі дітей.
- Після сесії корисно запропонувати учасникам міні-завдання: обрати один власний проєкт або послугу для дітей і перевірити його через Драмину Гарта та модель Лунді. Це допоможе перенести матеріал із лекції у практичну роботу організацій.
- Під час збору зворотного зв'язку важливо показати учасникам, як саме їхні коментарі будуть використані для покращення курсу. Це також демонструє принцип реальної, а не номінальної участі.

Опис сесії • Модуль 4

Вправи та методи

Енерджайзер «Пальчикова гімнастика»: Коротка онлайн-руханка без потреби вставати з місця. Учасники й учасниці виконують прості рухи руками: «вудка/камінь», зміна жестів, «обіймашки» пальцями, «клешні». Мета - переключити увагу, активізувати групу і створити менш формальну атмосферу.

Актуалізація попереднього матеріалу: На початку сесії організаторка і тренерка пов'язують тему з попередніми принципами Конвенції: виживання і розвиток, право бути почутим / врахування думки дитини. Це допомагає показати, що всі чотири принципи не мають ієрархії та тісно переплетені між собою.

Фасилітоване обговорення: Перед теоретичним блоком учасники й учасниці відповідають, як вони розуміють принцип найкращих інтересів дитини та поняття дискримінації. Метод дозволяє зібрати вже наявний досвід групи і потім «підв'язати» його до Конвенції, Загальних коментарів та національного законодавства.

Міні-лекція з презентацією: Ключові поняття подаються через слайди: стаття 3(1) КПД, Загальний коментар №14, три аспекти найкращих інтересів, оцінка і визначення найкращих інтересів, складові та процесуальні гарантії; стаття 2 КПД, визначення дискримінації, форми дискримінації та тест на дискримінацію.

Кейс-метод і робота в малих групах: Учасники й учасниці аналізують дві ситуації. Перша - визначення місця проживання Марини 8 років між матір'ю у Харкові та батьком у Львові. Друга - вибір форми навчання у школі без належного укриття в громаді Херсонської області. Обидві ситуації показують, що найкращі інтереси не зводяться до одного критерію і потребують балансування.

Перегляд і обговорення мультфільму HUMRA «Контакт»: Короткий анімаційний ролик використано як м'який перехід до теми недискримінації. Після перегляду учасники й учасниці рефлексують щодо образів спільноти, виключення, «білої ворони», прийняття, емпатії та ролі комунікації.

Розбір практичних питань учасників: Під час блоку про дискримінацію обговорюється питання, чи є дискримінаційним пріоритетний відбір дітей із певними статусами до програм підтримки. На цьому прикладі тренерка пояснює різницю між дискримінацією, позитивними діями, реальними потребами та формальними статусами.

Домашнє завдання з індивідуальним зворотним зв'язком: Через брак часу практичні кейси з дискримінації перенесено у формат домашнього завдання: учасники й учасниці мають надіслати приклади зі своєї роботи, де вони бачать можливу дискримінацію, а тренерки мають надати індивідуальний фідбек і за потреби узагальнення для групи.

Тези лекції

Блок 1. Принцип найкращих інтересів дитини

- Принцип найкращих інтересів дитини є одним із чотирьох загальних принципів Конвенції. Він не має вищого або нижчого статусу порівняно з іншими принципами, але тісно пов'язаний із правом на життя, виживання і розвиток, правом бути почутим та принципом недискримінації.
- Стаття 3(1) Конвенції вимагає, щоб у всіх діях щодо дітей першочергова увага приділялася якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Це стосується не лише судів і органів влади, а й приватних установ та інших суб'єктів, які ухвалюють рішення або надають послуги дітям.
- Загальний коментар Комітету ООН з прав дитини №14 пояснює, що найкращі інтереси дитини мають три аспекти: це матеріальне право дитини; принцип тлумачення, коли правова норма допускає кілька варіантів; і правило процедури, яке вимагає оцінити вплив рішення на дитину та належно це об'рунтувати.
- Оцінка найкращих інтересів - це змістовний аналіз усіх релевантних елементів у конкретній ситуації щодо конкретної дитини або групи дітей. Визначення найкращих інтересів - формальний процес, який має проводитися із суворими процедурними гарантіями.
- Найкращі інтереси не можна визначати абстрактно або однаково для всіх дітей. Потрібно враховувати погляди дитини, її ідентичність, сімейне середовище, безпеку, потребу в захисті, ситуацію вразливості, здоров'я, освіти та баланс між цими елементами.
- Безпека є дуже важливим елементом, але вона не автоматично «перекриває» всі інші елементи. У практичних рішеннях потрібно пояснювати, чому конкретний баланс відповідає саме цій дитині або цій групі дітей, а не лише загальній логіці дорослих.
- Думка дитини не є декоративним елементом процедури. Її потрібно почути, врахувати відповідно до віку та зрілості, а в рішенні має бути видно, як саме ця думка була врахована або чому від неї відступили.
- Процесуальні гарантії мають принципове значення: встановлення фактів, своєчасність рішення, кваліфіковані фахівці, юридичне представництво, правова аргументація, можливість перегляду та оцінка впливу на права дітей перетворюють принцип на практичний інструмент, а не на загальне гасло.

Блок 2. Принцип недискримінації

- Принцип недискримінації закріплений у статті 2 Конвенції. Держава має поважати й забезпечувати всі права Конвенції за кожною дитиною у межах своєї юрисдикції без будь-якої дискримінації.
- Недискримінація стосується не лише ознак самої дитини, а й статусу, діяльності, поглядів або переконань її батьків, законних опікунів чи інших членів сім'ї. Тому дитина не має зазнавати гіршого ставлення через походження, статус або поведінку дорослих, із якими вона пов'язана.
- Конвенція не дає окремого вичерпного визначення дискримінації. Для практичної роботи можна використовувати загальну логіку: дискримінація - це порушення рівності, коли особа або група зазнає обмеження у визнанні, реалізації чи користуванні правами через захищену ознаку, якщо таке обмеження не має правомірної, об'єктивно обґрунтованої мети або не є необхідним і пропорційним.
- Перелік захищених ознак є відкритим. Типові ознаки - раса, колір шкіри, стать, мова, релігія, політичні або інші переконання, національне, етнічне чи соціальне походження, майновий стан, стан здоров'я, народження, інвалідність, вік та інші обставини. Важливо вміти бачити і нетипові ознаки, які в конкретному контексті стають підставою нерівного ставлення.
- Важливо відрізнити формальну рівність від реальної рівності. Однакове правило для всіх може фактично створювати гірше становище для певної групи дітей. Саме тому позитивні дії або пріоритетні заходи для вразливих груп можуть бути не дискримінацією, а способом досягнення фактичної рівності.
- Пряма дискримінація зазвичай проявляється як відкрите розрізнення за ознакою. Непряма - як формально нейтральне правило або практика, що фактично погіршує становище певної групи. Системна/структурна дискримінація пов'язана з усталеними правилами, практиками або інституційними рішеннями, які відтворюють нерівність.
- Множинна дискримінація означає накладання кількох ознак, а інтерсекційна - ситуацію, коли саме поєднання ознак створює специфічний досвід нерівності, який не можна повністю пояснити кожною ознакою окремо.
- «Тест на дискримінацію» допомагає не просто емоційно відчувати несправедливість, а юридично структурувати аналіз: яке право або сфера зачеплені; чи є відмінне ставлення або негативний вплив; чи пов'язано це із захищеною ознакою; чи є легітимна мета; чи є захід доцільним, необхідним і пропорційним.
- У роботі з дітьми особливо важливо не знецінювати голос дитини через її вік або статус. Якщо повідомлення дитини не сприймаються як значущі лише тому, що вона дитина, це може бути проявом дискримінаційного ставлення і водночас порушенням принципу участі.

Рекомендації щодо проведення

- Перед повторним проведенням підготувати в одному файлі або в чаті всі ключові матеріали: Конвенцію про права дитини, Загальний коментар №14, текст статей 2 і 3, визначення дискримінації за українським законом, посилання на мультфільм HUMRA «Контакт» і фабули практичних ситуацій.
- Заздалегідь попередити учасників і учасниць, що теми найкращих інтересів, насильства, дискримінації та кейси з реального життя можуть бути емоційно

складними. Варто залишати можливість не коментувати окремий кейс або зробити паузу.

- Не вимагати від учасників обов'язкового ввімкнення камер: краще запрошувати до цього м'яко і пропонувати альтернативи - реакції, чат, голосові коментарі. Це узгоджується із самою темою недискримінації та різними обставинами участі в онлайн-форматі.
- Для блоку найкращих інтересів бажано мати окремий робочий аркуш із двома колонками: «елемент найкращих інтересів» і «як він проявляється в кейсі». Це допоможе учасникам не зводити рішення лише до одного аргументу, наприклад безпеки.
- Для блоку недискримінації бажано дати учасникам коротку пам'ятку з «тестом на дискримінацію». Без такого алгоритму тема може залишитися абстрактною або перетворитися лише на обговорення несправедливості без правової структури.
- У роботі з кейсами варто наголошувати: завдання не в тому, щоб швидко знайти «правильну відповідь», а в тому, щоб показати логіку аналізу, перелік релевантних факторів, конфлікт між правами/інтересами та спосіб аргументації рішення.
- Через обсяг матеріалу доцільно або скоротити теоретичний блок, або розділити модуль на дві окремі сесії: перша - найкращі інтереси дитини, друга - недискримінація. В одному занятті обидві теми потребують дуже жорсткого тайм-менеджменту.
- Якщо практичні кейси не встигають обговорити під час заняття, корисно залишати їх як домашнє завдання з персональним фідбеком. Самостійний пошук дискримінації у власній практиці допомагає краще сформулювати навичку «бачити» нерівність і правову проблему.
- Під час обговорення реальних медійних кейсів важливо уникати деталізації, яка може ретравматизувати, і не переходити до оцінювання поведінки постраждалої дитини. Фокус має залишатися на обов'язках держави, системних бар'єрах, процедурних гарантіях і ролі НДО.

Опис сесії • Модуль 5

Вправи та методи

- Вступне рамкування теми: ведуча окреслює складність і практичну важливість теми, представляє експертку та логіку сесії.
- Емоційний чек-ін через чат: учасники й учасниці обирають номер зображення, що відповідає їхньому стану перед роботою зі складною темою.
- Міні-лекція з презентаційною підтримкою: експертки пояснюють поняття, правові рамки, види насильства, механізми реагування і профілактики.
- Практичний розбір ситуацій у великій групі: учасники визначають, чи є в описаній ситуації насильство / булінг / домашнє насильство, які права дитини зачеплені і як має реагувати система.
- Питання-відповіді та уточнення: робота з прикладами учасників, розмежування суміжних понять і обговорення практичних труднощів.

· Підсумковий рефлексивний чек-аут: учасники обирають зображення / номер, який відповідає їхнім враженням після сесії, і можуть сформулювати інсайт або наступний практичний крок.

Тези лекції

- 1.** Жорстоке поводження з дитиною є ширшим поняттям, ніж окрема форма насильства. Воно може охоплювати фізичне, психологічне, сексуальне та економічне насильство, домашнє насильство, булінг, насильство за ознакою статі, експлуатацію, вербування, переміщення, використання уразливого стану дитини та нехтування її потребами.
- 2.** Дитина, яка є свідком насильства, також може бути постраждалою дитиною. У таких випадках важливо бачити не лише прямі тілесні чи матеріальні наслідки, а й психологічний вплив, страх, небезпеку, травматизацію та зв'язок із ширшими складними життєвими обставинами.
- 3.** Домашнє насильство не обмежується місцем вчинення. Важливими є характер відносин між особами, повторюваність або загроза насильства, форми впливу на дитину та можливі наслідки. Для фізичного, психологічного та економічного насильства можуть наставати адміністративна або кримінальна відповідальність; сексуальне насильство щодо дитини потребує кримінально-правової оцінки.
- 4.** У випадках насильства щодо дитини першою логікою має бути безпека дитини, припинення насильства, фіксація інформації, повідомлення уповноважених органів та забезпечення доступу до підтримки. Важливо уникати повторної травматизації, не перекладати відповідальність на дитину і не перетворювати реагування на формальність.
- 5.** Дружнє до дитини правосуддя передбачає спеціальні гарантії: належний початковий контакт із системою, доступ до безоплатної правничої допомоги, участь підготовлених фахівців, зокрема психологів, коректне опитування дитини, захисні заходи і мінімізацію травматичного впливу процедури.
- 6.** Громадські організації, заклади та установи, які працюють з дітьми або контактують із дітьми, мають не лише реагувати на вже виявлені випадки, а й створювати середовище, вільне від насильства. Це включає внутрішні правила, підготовку працівників, прозорі механізми повідомлення і перенаправлення.
- 7.** Внутрішня політика захисту дітей має містити не декларацію, а практичний механізм: відповідальну особу, порядок первинного повідомлення, журнал інцидентів, правила найму і залучення фахівців, інформування персоналу, доступні для дітей канали повідомлення, а також регулярний моніторинг і оцінку ризиків.
- 8.** Робота з дітьми має включати роз'яснення їхніх прав, форм насильства, способів звернення по допомогу, а також розвиток культури ненасильницької комунікації та нульової толерантності до насильства серед дітей, батьків і працівників організацій.
- 9.** Дитина у конфлікті із законом має розглядатися крізь призму її прав, потреб і життєвого досвіду. Часто така дитина раніше зазнавала насильства, нехтування потребами або не отримала своєчасної підтримки. Тому реагування має поєднувати відповідальність, підтримку, реабілітацію, відновні підходи і профілактику повторного правопорушення.

10. Роль громадських організацій у цій темі може включати профілактику, навчання, виявлення ризиків, документування і перенаправлення, участь у міжвідомчій взаємодії, підтримку дітей і сімей, адвокацію змін та моніторинг того, як система реально працює для дитини.

Рекомендації щодо проведення

1. На початку сесії обов'язково попередити, що тема може бути емоційно складною, і домовитися про правила безпеки: право не відповідати, не розкривати особистий досвід, робити паузу, звертатися по підтримку.
2. Для цієї теми бажано мати двох ведучих: одна експертка веде змістовний блок, друга відстежує чат, емоційний стан групи, питання і можливі ознаки перевантаження.
3. Перед сесією варто підготувати перелік актуальних контактів і маршрутів перенаправлення: служба у справах дітей, поліція, БПД, гарячі лінії, психологічна допомога, місцеві соціальні служби.
4. Під час обговорення кейсів не використовувати надмірно деталізовані або сенсаційні описи насильства. Кейс має допомагати розпізнати проблему і алгоритм дій, а не травматизувати групу.
5. У практичній частині корисно давати учасникам короткий алгоритм: що я бачу; які є ризики для дитини; хто має бути повідомлений; які документи або внутрішні форми заповнюються; як забезпечити безпеку дитини тут і зараз.
6. Окремо варто наголосити, що громадські організації мають не лише "допомагати дітям", а й самі не створювати ризиків для дітей у своїх програмах, комунікації, заходах, фото-/відеозйомці та залученні фахівців.
7. Після сесії бажано надати учасникам пакет матеріалів: презентацію, шаблон політики захисту дітей або положення про запобігання насильству, форму первинного повідомлення, приклад журналу інцидентів, перелік контактів для перенаправлення.
8. Для наступних проведення варто передбачити більше часу на роботу в малих групах із кейсами, оскільки тема потребує практичного тренування, а не лише лекційного пояснення.
9. У фінальній рефлексії доцільно питати не лише про враження, а й про конкретний крок, який організація учасника/учасниці може зробити після сесії для посилення захисту дітей від насильства.

Опис сесії • Модуль 6

Вправи та методи

Мінілекція з опорою на презентації: тренерка використовувала презентаційні матеріали як візуальну опору для складних концепцій - деінституціалізація, інституційний догляд, етапи реформи, Стратегія 2024-2028, сімейне середовище, альтернативний догляд, принципи необхідності й доцільності.

Питання до групи на початку блоку: учасникам було запропоновано дати власне визначення деінституціалізації. Це дозволило активізувати попередні знання і відразу показати, що термін не зводиться до «закриття інтернатів».

Інтеграція попередніх запитань учасників: тренерка повідомила, що врахувала питання, надіслані до сесії: про стабільність і «сімейність», підтримку сімейних форм, баланс контролю і автономії, роль соціального працівника, підготовку кандидатів, ментальне здоров'я дітей.

Пояснення через практичні приклади: порівнювалися великі інтернатні заклади, малі групові будинки, будинки дитини, патронат, прийомні сім'ї та інші форми, щоб показати різницю між матеріально «гарним» закладом і справді сімейним середовищем.

Залучення досвіду організацій: учасниці коротко озвучували, як діяльність їхніх організацій співвідноситься зі стратегічними цілями реформи: підтримка переміщених дітей, сімей, батьківства, психосоціальна підтримка, правова робота.

Робота з міжнародними стандартами: сесія спиралася на Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми як інструмент оцінки політики та конкретних рішень щодо дитини.

Групова робота: учасників поділено на дві групи. Перша група мала обговорити принцип необхідності, друга - принцип доцільності. За наданою розшифровкою видно постановку завдання, але не результати обговорення, тому вони не описуються як проведені висновки.

Тези лекції

1. Деінституціалізація / реформа кращого догляду

- Деінституціалізація подана як перехід від системи переважно інституційного або інтернатного догляду до системи догляду на базі сім'ї та громади.
- Для дітей це означає не просто «проживання у громаді», а саме сімейне або максимально сімейно наближене середовище, оскільки дитина потребує сталої дорослої людини та щоденної турботи.
- Термін «деінституціалізація» у політичному полі може бути чутливим, тому нині часто використовується мова «реформи кращого догляду». Зміна назви не змінює суті: дитина має зростати не в закладі, а в сімейному оточенні за підтримки громади.

2. Інституційний догляд: не лише розмір закладу

- Інституційний догляд визначається сукупністю ознак: групове проживання, перебування дитини поза сім'єю більшу частину тижня, позмінний персонал, режимність, відсутність стабільного сімейного зв'язку.
- Малий, приватний або добре облаштований заклад також може бути інституційним, якщо дитина живе в системі персоналу і режиму, а не у родині.
- Ключовий ризик інституційного середовища полягає не лише у матеріальних умовах, а у впливі на прив'язаність, розвиток, соціалізацію, моделі повсякденного життя і здатність дитини до самостійності.

3. Українська рамка реформи

- Перший етап активної державної політики пов'язано з 2007 роком, державною цільовою програмою реформування закладів для дітей-сиріт і дітей,

позбавлених батьківського піклування, та розвитком прийомних сімей і дитячих будинків сімейного типу.

- Стратегія 2017 року стала важливим етапом, оскільки розроблялася із залученням громад, громадських організацій, представників інтернатних закладів та експертного середовища.
- Стратегія 2024–2028 років щодо забезпечення права кожної дитини на зростання в сімейному оточенні є актуальною дорожньою картою реформи. Вона має значення не лише для внутрішньої політики, а й у контексті Ukraine Facility та звітування держави перед міжнародними партнерами.

4. Ключові зміни актуальної Стратегії 2024–2028

- Замість утримання дітей в інституційних закладах має розвиватися сімейне виховання та підтримка дітей у сімейному оточенні.
- Замість формальної допомоги або лише виплат потрібна індивідуальна підтримка кожної родини, побудована на оцінці потреб дитини та сім'ї.
- Соціальні послуги мають бути якісними, доступними в громаді та інтегрованими з освітою, охороною здоров'я, поліцією та іншими секторами.

5. Шість стратегічних цілей

- підтримка біологічних сімей та посилення їхньої спроможності;
- розвиток сімейних форм виховання для дітей, які не можуть тимчасово або постійно проживати з біологічними батьками;
- повернення переміщених, евакуйованих і депортованих дітей у сім'ї та громади в Україні;
- трансформація закладів і перенаправлення ресурсів на послуги у громадах, з особливим акцентом на дітей раннього віку;
- підтримка молоді, яка виходить з альтернативного догляду, у переході до самостійного життя;
- створення організаційно-правових умов для реалізації реформи на державному, регіональному і місцевому рівнях.

6. Сім'я як ключове середовище для розвитку і соціалізації

- Сім'я є першим соціальним оточенням дитини, де формуються базове відчуття безпеки, довіра, прив'язаність, моделі поведінки, цінності та навички щоденного життя.
- Дитина не може гармонійно розвиватися без сформованої прив'язаності до дорослого і без стабільного зв'язку з ним.
- Інституційне середовище може забезпечувати харчування, дах, гуртки або послуги, але воно не замінює досвіду щоденного життя в родині: побуту, відповідальності, прийняття рішень, взаємодії з різними людьми у громаді.

7. Діти раннього віку і патронат

- Для дітей раннього віку інституційний догляд є особливо ризикованим, оскільки саме в цей період формуються прив'язаність, базова довіра, емоційна регуляція і важливі навички розвитку.

- Патронат розглядався як одна з форм, яка може замінювати влаштування дітей раннього віку до будинків дитини або інших інституцій, якщо дитині потрібен тимчасовий безпечний догляд.
- Наведені приклади показували, що навіть за короткий час у сімейному середовищі дитина може демонструвати розвиткові зміни, які не відбувалися в закладі.

8. Альтернативний догляд

- Альтернативний догляд - це догляд поза межами біологічної родини, коли сім'я не може забезпечити належний догляд навіть за наявності підтримки або коли існує загроза безпеці дитини.
- Альтернативний догляд може бути сімейним або інституційним; формальним або неформальним; тимчасовим або довгостроковим.
- Ключовим орієнтиром є Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми, які допомагають оцінювати, чи справді потрібне влаштування і яка форма найкраще відповідає потребам конкретної дитини.

9. Принцип необхідності

- Принцип необхідності відповідає на питання: чи справді є необхідність влаштовувати дитину в альтернативну форму догляду.
- Вилучення дитини з родини має бути крайнім, вимушеним і, наскільки можливо, тимчасовим заходом. До цього держава та громада мають забезпечити підтримку сім'ї.
- Бідність сама по собі не може бути достатньою підставою для вилучення дитини; якщо проблема полягає у відсутності ресурсів, спочатку мають бути задіяні послуги підтримки.

10. Принцип доцільності

- Принцип доцільності ставить питання: яка саме форма альтернативного догляду є найкращою для конкретної дитини в конкретній ситуації.
- Оцінка має враховувати вік дитини, її потреби, стан здоров'я, досвід травми, наявність братів і сестер, зв'язки з родиною, безпечність потенційних піклувальників, можливість стабільності і думку самої дитини.
- Форма догляду має переглядатися: рішення не може бути раз і назавжди незмінним, якщо змінюються потреби дитини або обставини родини.

11. Соціальний супровід сімейних форм виховання

- У сесії соціальний захист був заявлений як частина теми, але через обмеженість часу розглядався переважно через соціальні послуги та підтримку сімейних форм виховання.
- Додаткова презентація про державний стандарт соціального супроводу сімейних форм виховання підкреслює, що сімейні форми в умовах війни потребують більшої підтримки, ніж це було закладено в старих стандартах.
- Логіка нового стандарту полягає у переході від формального супроводу до системної якісної підтримки дітей і сімейних форм виховання: адаптації дитини, забезпечення індивідуальних потреб, підтримки позитивного клімату в сім'ї, захисту прав дитини, розвитку, навчання та збереження корисних зв'язків.

12. Участь дитини і родини у рішеннях

- Рішення про альтернативний догляд має прийматися не лише адміністративно, а з повною участю дитини і родини відповідно до віку, зрілості, ситуації та безпеки.
- Навіть якщо дитина маленька, можна враховувати її емоційні реакції, прив'язаність, страхи, відчуття безпеки та реакцію на потенційних піклувальників.
- Участь має бути не формальністю, а реально впливати на планування, перегляд і оцінку форми догляду.

Рекомендації щодо проведення

- Перед сесією доцільно зібрати питання учасників і учасниць, оскільки тема деінституціалізації дуже широка і потребує фокусування на практичних запитах групи.
- На початку варто пояснити межі заняття: соціальний захист як система є надто широкою темою, тому в межах цього модуля логічно зосередитися на соціальних послугах, сімейних формах виховання і підтримці родин.
- У роботі з презентаціями важливо використовувати не всі слайди поспіль, а ті, що відповідають логіці сесії: блок DI, блок сімейного середовища й альтернативного догляду, а матеріал про стандарт соціального супроводу - як довідкову основу або окремий додатковий блок.
- Під час пояснення інституційного догляду варто використовувати не лише кількісні критерії, а і якісні: режимність, позмінний персонал, відсутність сталої прив'язаності, обмежену соціалізацію, неможливість нормального повсякденного життя.
- Корисно наводити приклади з української практики: будинки дитини, малі групові будинки, патронат, прийомні сім'ї, ДБСТ, приватні заклади, щоб учасники могли відрізняти форму від суті середовища.
- Під час обговорення сімейності важливо не ідеалізувати будь-яку сімейну форму, а тримати баланс між стабільністю, безпекою, якістю підтримки, контролем держави і автономією родини.
- Групову роботу доцільно проводити на основі чітких питань: одна група аналізує принцип необхідності, інша - принцип доцільності. Після повернення бажано зафіксувати спільні висновки: що вже є в українській політиці, чого бракує, які зміни можуть просувати громадські організації.
- Для подальшої роботи учасникам варто надати посилання на Керівні принципи ООН щодо альтернативного догляду за дітьми, ресурси щодо DI, Стратегію 2024-2028, матеріали щодо стандарту соціального супроводу сімейних форм виховання та практичні інструменти оцінки послуг у громаді.

Опис сесії • Модуль 7

Вправи та методи, що використовувалися

- Інтерактив «міф чи факт». Учасниці й учасники реагували на твердження щодо насильства та готовності дітей / дорослих повідомляти про нього. Метод дозволив швидко виявити установки групи й перейти до статистики та реальних ризиків.

- Міні-лекція з поясненням понять. Тренерка послідовно розмежувала child protection і child safeguarding, а також пояснила види насильства та їх організаційне значення.
- Питання-відповіді та короткі паузи для уточнень. Тренерка регулярно пропонувала ставити запитання голосом або в чаті.
- Розбір практичного кейсу про приватність дитини. Учасники обговорювали, чи порушує приватність ситуація, коли дорослий без згоди дитини наводить порядок у її шафі. Кейс допоміг перейти від абстрактної політики safeguarding до щоденних рішень дорослих.
- Демонстрація організаційної практики СОС Дитячі Містечка. Тренерка показала, як політика safeguarding працює в реальній організації: оцінка ризиків, канали повідомлення, інструктаж відвідувачів, співпраця з органами влади, участь дітей.
- Хмара слів / онлайн-інтерактив. Учасниці й учасники відповідали на питання про проблеми у сфері захисту дітей, які найважче зрушити у їхній практиці. Відповіді стали входом до блоку про адвокацію.
- Міні-лекція з адвокації. Тренерка пояснила адвокацію як системний вплив на рішення, політики, бюджети й практику органів влади, а не як разову комунікаційну активність.
- Аналіз інструментів місцевої демократії. Розглядалися петиції, громадські слухання, звернення, запити, робочі групи, комісії, коаліції, зустрічі з посадовцями, інформаційні кампанії.
- Групова робота в малих групах. Учасниці й учасники застосовували алгоритм адвокаційного планування до запропонованих проблем у сфері захисту дітей.
- Презентація результатів груп і фасилітований зворотний зв'язок. Групи презентували проблему, цільову групу, наслідки, рішення, мішені впливу й можливі інструменти; тренерка уточнювала й структурувала відповіді.

Тези лекції

Частина 1. Захист дітей та молоді / child safeguarding

- Дитина повідомляє про насильство тоді, коли знає, кому й як повідомити, і вірить, що її не висміють, а захистять. Тому дітей потрібно навчати каналам звернення й створювати безпечні умови для повідомлення.
- Обізнаність громадян щодо дій у випадку насильства над дитиною є недостатньою. Значна частина людей має лише приблизне уявлення або не знає алгоритму дій. Тому організації мають не лише реагувати на кейси, а й проводити просвіту.
- Child protection - ширша система захисту прав дитини від усіх форм насильства, недбалого поводження, експлуатації та порушення прав. Вона пов'язана з Конвенцією ООН про права дитини, зокрема статтею 19.
- Child safeguarding - більш вузьке організаційне зобов'язання: програми, працівники, локації, партнери й дії організації не мають завдавати шкоди дітям або створювати ризик такої шкоди.
- Відсутність повідомлень про кейси не є доказом безпечності організації. Якщо немає політики, зрозумілого визначення порушень і каналів повідомлення, випадки можуть просто залишатися невидимими.
- Політика safeguarding має відображати нульову толерантність до насильства та неприйнятної поведінки, а також містити «дорожню карту» дій у випадку інциденту.

- Насильство може бути фізичним, сексуальним, емоційним, економічним або проявлятися як нехтування потребами. Особливої уваги потребують булінг, кібербулінг і порушення приватності.
- Порушення приватності дитини може відбуватися через некоректне використання її історії, фото, відео, персональних даних або через публічне формування образу «жертви» для фандрейзингу.
- Організація має попереджати ретравматизацію дітей: не просити дитину публічно переказувати травматичний досвід, не поєднувати реальне фото з соціальною історією, змінювати персональні дані й навчати журналістів / донорів правилам взаємодії.
- Працівники й особи, які діють від імені організації, не можуть вступати в сексуальні або романтичні стосунки з дітьми, молодими людьми чи бенефіціарами організації, навіть якщо особа досягла віку сексуальної згоди, оскільки існує дисбаланс влади й залежності.
- Безпечна організація має проводити оцінку ризиків, навчати працівників, інструктувати відвідувачів, мати відповідальних осіб, співпрацювати з державними органами, а також забезпечувати доступні канали повідомлення для дітей і молоді.
- Участь дітей у системі safeguarding є принциповою: діти мають знати свої права, розуміти, що є неприйнятною поведінкою, і мати реальні, зрозумілі та безпечні способи повідомити про порушення.

Частина 2. Адвокація та інструменти місцевої демократії

- Адвокація потрібна тоді, коли проблема очевидна, але рішення не з'являється роками. Проект може допомогти окремим дітям або сім'ям, але не завжди змінює систему.
- Адвокація у сфері захисту прав дитини має бути спрямована на зміни політик, бюджетів, програм, міжвідомчої координації, місцевих послуг і правил роботи органів влади.
- Держава та її інституції часто є консервативними і працюють за звичними алгоритмами. Громадський сектор може створювати тиск, підсвічувати проблему й вимагати зміни правил.
- Адвокація - це не просто комунікація чи публічність. Це організований вплив на конкретну мішень / об'єкт ухвалення рішення задля конкретного результату.
- Перший крок адвокації - правильно сформулювати проблему: не симптом, а суть. Далі потрібно визначити громаду, цільову групу дітей, що саме не працює, наслідки для дітей, потрібне рішення, того, хто має його ухвалити, і строки.
- Інструменти адвокації мають добиратися не за популярністю, а за точкою впливу. Електронна петиція може показати суспільний запит, але рідко сама вирішує проблему.
- Громадські слухання доречні тоді, коли треба винести проблему в публічний порядок денний громади, почути позицію мешканців і вплинути на місцеві програми чи послуги.
- Звернення і запити на публічну інформацію допомагають отримати офіційну позицію, зафіксувати проблему, зібрати дані й підготувати основу для подальшого тиску.

- Участь у комісіях, робочих групах, консультативних органах і особисті зустрічі з посадовцями особливо важливі на локальному рівні, де багато рішень залежить від горизонтальних зв'язків і бюджетного процесу.
- Коаліції посилюють адвокацію, бо дозволяють говорити від імені ширшого кола організацій і експертів, формувати спільні позиційні документи та підвищувати вагу вимог.
- У груповій роботі учасники практикували адвокаційне мислення на кейсах: відсутність психологічної підтримки після травматичних подій, нефінансована місцева програма захисту дітей, низька поінформованість сімей про соціальні послуги.
- Сталих змін у сфері прав дитини майже неможливо досягти одним проєктом. Вони починаються з чітко сформульованого запиту, правильно визначеної мішені й доречно обраного механізму впливу.

Рекомендації щодо проведення

- Перед початком варто попередити групу, що частина про насильство й safeguarding може бути емоційно складною. Доцільно нагадати про право не відповідати на окремі питання, вимикати камеру або зробити паузу.
- Для блоку про насильство важливо домовитися про безпечну мову: не просити учасників ділитися особистим травматичним досвідом, не деталізувати насильство без навчальної потреби, не романтизувати й не нормалізувати тілесні покарання.
- Слід залишати час на питання після пояснення різниці між child protection і child safeguarding, оскільки ці поняття часто змішуються навіть у професійних командах.
- У блоці про види насильства корисно додати короткі приклади для кожного виду та окремо проговорити онлайн-ризик, комунікацію з медіа, фото / відео дітей і використання соціальних історій.
- Практичний кейс про приватність дитини варто проводити як дискусію без «засоромлення» відповідей: у різних організацій і сімей можуть бути різні практики, але тренерка має вивести групу до принципу згоди, поваги до гідності та вікової доречності.
- Для другої частини бажано мати заздалегідь підготовлений шаблон адвокаційного алгоритму, щоб учасники могли працювати не лише усно, а й заповнювати його в групах.
- Групову роботу краще планувати не менше ніж на 15–20 хвилин, якщо очікується повноцінна презентація результатів. У наданій розшифровці час на практику був обмежений, тому частина груп не встигла повністю пройти алгоритм.
- Після групової роботи варто робити спільний підсумок: яка мішень впливу, який інструмент доречний, який ризик формального використання інструменту і що буде першим кроком.
- Як супровідні матеріали бажано надати учасникам і учасникам: політику safeguarding або її зразок, короткий алгоритм повідомлення про випадок насильства, шаблон оцінки ризиків, шаблон адвокаційної кампанії, порівняння звернення і запиту на публічну інформацію.
- Якщо модуль проводиться онлайн, варто заздалегідь перевірити інструменти для хмари слів, розподіл на групи, доступ до чату й можливість учасників зберегти або сфотографувати завдання.

Опис сесії • Модуль 8

Загальна логіка практичного заняття

Заняття складалося з двох великих практичних частин. Перша частина була присвячена аналізу публікацій: як медіа, громади або організації описують дітей, сімейні форми виховання, патронат, складні життєві обставини, ризики для дитини. Друга частина була присвячена аналізу реальних медіа-кейсів за сталою правозахисною рамкою з п'яти питань.

Ключова методична ідея заняття: не шукати швидку «правильну відповідь», а навчити учасників ставити правильні питання, відрізняти етичний, соціальний, кримінально-правовий і правозахисний рівні аналізу та бачити, де саме виникає відповідальність держави.

Частина 1. Розбір публікацій

У першій частині учасники працювали з прикладами публікацій. Завдання полягало не лише в тому, щоб оцінити зміст тексту, а й у тому, щоб побачити: чи є в публікації повага до гідності дитини, чи не розкриваються персональні дані, чи не формується образ «жертви», чи немає стигматизації дітей або сімей, чи зрозуміла публікація для цільової аудиторії.

Під час обговорення тренерки розділяли два питання: порушення прав у самій ситуації та можливі порушення або ризики в способі медійного висвітлення. Наприклад, одна й та сама новина може описувати серйозне порушення прав дитини, але сама публікація може бути етично коректною, якщо не містить фото дітей, персональних даних, сенсаційних деталей або ретравматизуючого опису.

Групи презентували висновки щодо прикладів. В одному з обговорень учасники звертали увагу, що інформаційне оголошення про патронат може бути формально корисним, але занадто довгим, перенасиченим юридичною інформацією і недостатньо мотивуючим для людини, яка лише починає цікавитися темою. Тренерський висновок: така публікація має бути коротшою, зрозумілішою, містити чіткий заклик до дії, контакти, інформацію про умови, підтримку та можливість отримати консультацію.

Для проведення цієї частини варто давати учасникам не тільки питання про права дитини, а й окрему міні-рамку для оцінки публікацій: приватність, персональні дані, мова, образ дитини, стереотипи, точність, користь для адресата, заклик до дії, контакти, безпека.

Частина 2. Розбір медіа-кейсів за Конвенцією ООН про права дитини

У другій частині використовувалася презентація з п'ятьма наскрізними питаннями до кожного кейсу. Ці питання виконували роль матриці аналізу й допомагали групам не зводити обговорення лише до емоційної реакції на новину.

Питання	Методичний сенс питання
1. Чи є несправедливість?	Дає можливість почати з морального та соціального відчуття проблеми, але не зупинятися на ньому.

2. Чи є відповідальність держави?	Переводить обговорення у правозахисну рамку: хто мав обов'язок діяти, запобігати, контролювати, забезпечити послуги або реагувати.
3. Чи порушено якесь право або статтю Конвенції?	Допомагає пов'язати кейс із конкретними статтями Конвенції ООН про права дитини, а не говорити лише загально про «права дітей».
4. Що мала зробити держава?	Вчить мислити не тільки покаранням після інциденту, а й профілактикою, послугами, алгоритмами, міжвідомчою взаємодією та бюджетом.
5. Що могли зробити НДО для превенції?	Допомагає визначити роль громадського сектору без підміни держави: інформування, адвокація, супровід, моніторинг, документування, навчання, перенаправлення.

Раунд I. Право на освіту

Перший раунд був присвячений освітнім кейсам. Учасники мали не просто назвати право на освіту, а подивитися ширше: чи є ризики дискримінації, чи враховано безпеку, чи збережено право на відпочинок, чи були залучені діти, батьки й педагоги до рішення, чи однакове рішення може підходити різним громадам.

Кейс 1. [НМТ тривалістю 11 годин на Одещині](#)

Кейс 2. [Навчання в червні для подолання освітніх втрат](#)

Кейс 3. [Труднощі з доступом до освіти](#)

Під час пленарного обговорення тренерки підкреслювали, що право на освіту в таких кейсах не можна аналізувати ізольовано. У випадку НМТ під час тривалої тривоги йдеться також про безпеку, здоров'я, недискримінацію, умови перебування дітей, доступ до води, вентиляції, перерв, а в окремих ситуаціях — і про ризик жорстокого або такого, що принижує гідність, поводження. У кейсі про навчання в червні важливо відрізнити добру мету держави — подолання освітніх втрат — від ризиків формального і недиференційованого рішення, яке може не врахувати найкращі інтереси дітей, право на відпочинок і реальність різних громад.

Раунд II. Залишення в небезпеці, вилучення / невилучення дітей, діти в умовах війни

Другий раунд був присвячений кейсам, де особливо важливо бачити не лише індивідуальну поведінку дорослих, а й системну спроможність держави: чи була сім'я в полі зору служб, чи були доступні послуги, чи спрацювала міжвідомча взаємодія, чи не є вилучення єдиною реакцією замість підтримки сім'ї, чи враховано наслідки війни.

Кейс 1. [Притягнення посадовиці служби у справах дітей до кримінальної відповідальності після загибелі дворічної дитини](#)

Кейс 2. [Статистика вилучених дітей на Харківщині](#)

Кейс 3. [Охматдит і наслідки російських обстрілів для дітей](#)

У цих кейсах групи обговорювали статті Конвенції про право на життя, виживання і розвиток, захист від усіх форм насильства, право на здоров'я, захист у збройному конфлікті, право на сімейне середовище і належну підтримку сім'ї. Окремий акцент був на тому, що кримінальне провадження або покарання посадової особи після трагедії не дорівнює системній зміні. Потрібно ставити питання про кадрову спроможність служб, доступність послуг у громадах, виявлення ризиків, підтримку сімей, документування воєнних злочинів, безпечну інфраструктуру та адвокацію.

Вправи та методи, що використовувалися

- Фасилітована дискусія з відкритими питаннями. Тренерки не одразу давали відповідь, а уточнювали позиції учасників і просили аргументувати їх через права дитини.
- Розмежування рівнів аналізу: ситуація / публікація; індивідуальна поведінка / відповідальність держави; етична проблема / правове порушення; реакція після інциденту / профілактика.
- Робота з публікаціями в малих групах. Учасники аналізували тексти з позиції гідності дитини, приватності, стигматизації, зрозумілості та корисності для адресата.
- Матриця з п'яти питань для аналізу кейсу. Вона структурувала обговорення і не дозволяла звести розбір лише до емоційної оцінки новини.
- Пошук статей Конвенції ООН про права дитини. Учасники користувалися скороченою версією Конвенції з «Компасу», щоб швидко співвіднести факти кейсу з конкретними правами.
- Два тематичні раунди кейсів. Перший - освіта; другий - залишення в небезпеці, вилучення дітей, війна та безпека.
- Пленарні презентації результатів. Групи озвучували висновки, інші учасники доповнювали, тренерки уточнювали й підсумовували правову рамку.
- Фінальна рефлексія. Підсумок був пов'язаний не лише з модулем, а й із завершенням усього курсу та перенесенням отриманих знань у практику організацій.

Тези / методичні акценти сесії

- Не вся несправедливість автоматично є порушенням права дитини. Щоб говорити в рамці прав людини, потрібно бачити відповідальність держави: дію, бездіяльність, неналежну профілактику, відсутність послуг або неефективне реагування.
- Один кейс може одночасно стосуватися кількох прав. Наприклад, ситуація з насильством може бути не лише про захист від жорстокого поводження, а й про право на життя, якщо був реальний ризик смерті.
- Публікація про дитину або сім'ю має аналізуватися окремо від самої ситуації. Навіть якщо в ситуації є порушення прав, медіа можуть подати її етично; і навпаки, некоректне висвітлення може створити додаткові порушення приватності або гідності.
- У публікаціях про дітей слід уникати фото, персональних даних, подробиць, які дозволяють ідентифікувати дитину, стигматизуючої мови, сенсаційності та образу «дитини-жертви».

- Право на освіту в умовах війни має аналізуватися разом із безпекою, здоров'ям, недискримінацією, доступністю, правом на відпочинок і участю дітей у рішеннях, які прямо впливають на них.
- Подолання освітніх втрат не може бути суто арифметичним відновленням годин навчання. Потрібні диференційовані рішення для різних громад, різного віку дітей і різних безпекових умов.
- У кейсах про вилучення дітей важливо не романтизувати невилучення і не розглядати вилучення як універсальне рішення. Ключове питання — чи були доступні послуги підтримки сім'ї, чи вчасно виявлено ризики, чи була безпечна альтернатива.
- Кримінальна відповідальність окремої посадової особи не вирішує системну проблему, якщо служби у справах дітей і соціальні служби залишаються недоукомплектованими, без транспорту, ресурсів, алгоритмів і міжвідомчої підтримки.
- У кейсах, пов'язаних із війною, держава Україна має обов'язки щодо захисту дітей, але також потрібно прямо називати відповідальність Російської Федерації за обстріли, поранення і вбивства дітей та документувати ці порушення.
- Роль НДО - не підміняти державу, а доповнювати систему: моніторити, документувати, підтримувати сім'ї, інформувати, навчати, адвокатувати зміни, допомагати з перенаправленням і робити видимими прогалини політики.

Рекомендації щодо проведення

- Заздалегідь відібрати 6–8 кейсів з медіа. Краще добирати кейси різних типів: освіта, насильство, вилучення дітей, війна, доступ до послуг, приватність, медичні питання.
- Перевірити, щоб кейси не містили надмірно травматичних деталей, фото дітей, персональних даних або матеріалів, які можуть повторно травмувати учасників.
- Підготувати коротку версію Конвенції ООН про права дитини, яку учасники реально зможуть використовувати під час групової роботи.
- Підготувати спільний файл, Miro / Google Docs або окремі слайди з матрицею аналізу: п'ять питань, назва кейсу, ключові факти, статті Конвенції, висновки групи.
- Вирішити, чи учасники аналізують саму ситуацію, публікацію, чи обидва рівні. Це потрібно проговорити окремо, щоб уникнути плутанини.
- Передбачити психологічно безпечні правила: не вимагати особистих історій, не деталізувати насильство без потреби, не засуджувати відповіді, працювати з фактами й правовою рамкою.
- Не варто вимагати від учасників повного юридичного аналізу. Мета - навчити бачити рамку прав дитини, відповідальність держави і можливі дії НДО.

Підказки для фасилітації

- Коли група швидко називає «порушення права», запитайте: «А де тут дія або бездіяльність держави? Який орган мав обов'язок діяти?».
- Коли учасники говорять лише про винну особу, поверніть до системи: «Що мало спрацювати до цього? Які послуги або алгоритми могли запобігти ситуації?».
- Коли виникає спір щодо статті Конвенції, дозвольте кілька варіантів, але попросіть обґрунтувати їх фактами з кейсу.

- Коли обговорюється освіта, не зупиняйтеся лише на статтях 28–29. Питайте про недискримінацію, відпочинок, участь, здоров'я, безпеку і найкращі інтереси.
- Коли обговорюється вилучення дитини, утримуйте баланс: вилучення може бути необхідним для захисту, але не має ставати заміною підтримки сім'ї та профілактики.
- Коли йдеться про війну, розділяйте відповідальність держави Україна за захист і підтримку дітей та відповідальність держави-агресора за сам напад і шкоду.
- Коли йдеться про НДО, нагадуйте: НДО можуть підтримувати, адвокатувати, документувати і навчати, але не повинні заміщувати базові обов'язки держави.